

Evaluatie van de Amsterdamse Familie School

Annabel Vaessen³, Merel de Wit³, Jodi Mak², Marleen Kruithof², Rosanna Schoorl²

& Ruben Fukkink^{1,2}

Universiteit van Amsterdam¹

Hogeschool van Amsterdam²

Kohnstamm Instituut³

2023

Inhoudsopgave

1. INLEIDING.....	4
1.1 Introductie.....	5
1.2 Onderzoeksvragen	6
2. METHODE.....	8
2.1 Steekproef van deelnemende scholen.....	9
2.2 Onderzoeksopzet	9
2.3 Uitgangspunten bij de onderzoeksopzet	10
2.4 Procedure	11
2.5 Meetinstrumenten	11
3. RESULTATEN INVENTARISATIEFASE.....	14
3.1 Inventarisatiefase: projectplannen	15
3.2 Inventarisatiefase: interviews/focusgroepen	16
3.3 Nieuw aanbod: coachingstraject voor familiescholen	16
3.4 Uitkomsten vragenlijstonderzoek	17
4. RESULTATEN EVALUATIEFASE	20
4.1 Kenmerken van de populatie	21
4.2 Activiteiten van de familiescholen	23
4.3 Opbrengsten van de activiteiten.....	29
4.4 Succesfactoren en risicofactoren	37
4.5 Duurzaamheid en borging.....	46
4.6 Verschillen tussen familiescholen	47
5. CONCLUSIE	50
5.1 Conclusie	51
5.2 Discussie	57
Referenties.....	59

Dankwoord

We danken de Gemeente Amsterdam als opdrachtgever voor het onderzoek en voor de samenwerking en betrokkenheid bij een onderzoek.

Daarnaast willen we de deelnemende scholen bedanken: Al Wafa, Bredero Beroepscollege, De Brink, Dapper, Hervormd Lyceum West, Indische Buurt School, Lukasschool, Oranje Nassau, Het Talent, IJdoornschool en hun leerlingen en de ouders, de betrokken leraren en de andere professionals, zowel binnen als buiten de scholen.

In het meerjarige project hebben verschillende mensen een rol gespeeld in het onderzoeksteam. In alfabetische volgorde bedanken we: Kinsa Ben Aissa (UvA), Evelien Boonstoppel (HvA), Anna Custers (HvA), Roeland van Geuns (HvA), Umit Kaynak (HvA), Eke Krijnen (KI), Esmée Lalihatu (UvA), Brechtje de Mooij (UvA), Loes van Rijn-van Gelderen (UvA), Arwen van Stigt (KI), Rosanne Tromp (KI) en Alex Verlinden (UvA).

1. INLEIDING

Amsterdamse
Familieschool
ONDERZOEK

1.1 Introductie

De gemeente Amsterdam, afdeling Onderwijs, Jeugd en Zorg, investeert met het Beleidskader *PIEK-aanpak 2019-2023; Professionaliseren, Innoveren, Excelleren, Kansen bieden* in de gelijke kansen van kinderen. In de beleidsteksten bij deze aanpak wordt benadrukt dat verschillen tussen kinderen in de stad groot zijn, en bovendien al op jonge leeftijd zichtbaar. Het gaat bijvoorbeeld om verschillen in de sociaaleconomische status (SES) van het gezin, de opvoeding thuis, en de kans op een goede schoolloopbaan. Ook wordt in de beleidsteksten benadrukt dat armoede van directe invloed is op het welbevinden en de schoolloopbaan van jeugdigen. Dit vormt een belangrijke uitdaging in Amsterdam, waar 30.000 kinderen opgroeien in een gezin met een laag inkomen en waar één op de vier Amsterdammers schulden heeft. De gemeente investeert daarom fors in scholen met een leerlingen- en ouder-populatie die dit het hardst nodig hebben.

Deze ambitie sluit aan op wetenschappelijke evidentie, die enerzijds de negatieve invloed van een lagere SES en armoede als risicofactoren onderstreept (zie bijvoorbeeld het *Family Stress Model*, Conger & Donnellan, 2007) en daarnaast de investering van ouders in hun kinderen als promotieve factor voor het welbevinden en de ontwikkeling van kinderen in de basisschoolperiode (zie bijvoorbeeld het *Family Investment Model*, Conger & Donnellan, 2007). Amsterdams onderwijsonderzoek heeft duidelijke verschillen in kaart gebracht voor de leefsituatie en ontwikkeling van jeugdigen in de leeftijd van voorschool en basisschool en het voortgezet onderwijs (zie Werfhorst & van Hest, 2019; Fukkink, van Otterloo, Cohen, van de Wouden, & Zijlstra, 2016).

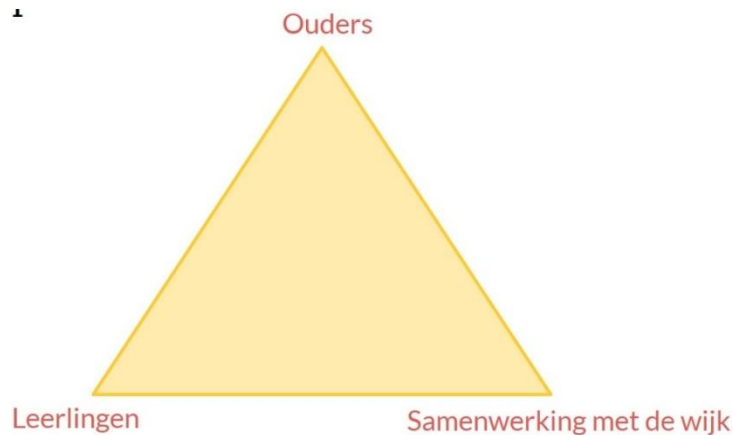
Binnen de bredere PIEK-aanpak richt dit rapport zich op de zogenaamde actielijn III, beter bekend als de Amsterdamse Familieschool (hierna ook: AFS). Er zijn drie overkoepelende doelen van de AFS-aanpak, zoals opgesteld door de gemeente Amsterdam: (i) kinderen beter voorbereiden op de toekomst; (ii) de leefwereld en het netwerk van gezinnen vergroten; (iii) het vergroten van de ouderbetrokkenheid en versterken van opvoedvaardigheden.

Scholen worden hierbij aangemoedigd om te werken aan het bieden van een brede ontwikkelomgeving waarbij er een koppeling is tussen de school, de thuissituatie en de leefomgeving van de leerling. Het vergroten van kansengelijkheid voor leerlingen doe je niet alleen in de school, zo luidt het credo bij de PIEK-aanpak, maar ook daarbuiten. In de PIEK-aanpak spreekt men hier van een schooloverstijgend 'systeemniveau'. Daarom worden de familiescholen gestimuleerd om intensief samen te werken met zowel ouders/verzorgers¹ als maatschappelijke partners binnen, onder andere, de domeinen armoede, jeugd, zorg, sport en

¹ In het rapport gebruiken we hierna de term 'ouder' om de groep van ouders en eventuele ander verzorgers aan te duiden.

de wijk (zie Figuur 1). Bovendien leveren familiescholen maatwerk: de activiteiten kunnen worden aangepast aan de behoeften van de leerlingen en hun ouders.

Figuur 1: De beoogde driehoeksrelatie bij de Amsterdamse Familiescholen

De AFS-aanpak is een bottom-up aanpak, waarbij scholen activiteiten ontplooiën binnen drie pijlers: de pijler van leerlingen, van ouders en van samenwerking (zie de PIEK-aanpak voor meer achtergrondinformatie over de pijlers). De scholen hebben bij de projectaanvraag (rond september 2019) een lange termijnvisie en aanpak ontwikkeld met betrekking tot het vormgeven van soepele overgangen van primair onderwijs naar voortgezet onderwijs, het verkleinen van drempels tussen onderwijstypes, het verbinden van binnen- en buitenschools leren, cognitieve versus brede talentontwikkeling, en het stimuleren van ontmoetingen tussen leraren en ouders, ten behoeve van kansgelijkheid voor alle leerlingen. AFS is dus geen vaste interventie met een geprotocolleerde aanpak. De AFS-aanpak is nieuw en de aanpak verschilt niet alleen per school, maar ook binnen elke school per schooljaar. Een bijzondere omstandigheid zijn de lockdowns geweest in de start van het AFS-project. Deze schoolsluitingen zijn van directe invloed geweest op de implementatie van de AFS-plannen op elke school en hebben ook het onderzoek bemoeilijkt.

1.2 Onderzoeksvragen

Het doel van het onderzoek is te evalueren in hoeverre de AFS-aanpak uitvoerbaar is en volgens sleutelfiguren binnen het programma de kansgelijkheid bevordert voor leerlingen en ouders in de schoolse periode. Het onderzoek beoogt antwoord te geven op de onderstaande, samenhangende vragen:

Onderzoeksfase 1 – Inventarisatie

De AFS-aanpak is, zoals gezegd, een ‘open’ aanpak, dat wil zeggen dat scholen hun eigen pad binnen een breder, overkoepelend programma met gedeelde doelen volgen. In de eerste fase is daarom een inventarisatie gemaakt.

1. Welke concrete activiteiten zijn gepland door de scholen?
 - a. Welke plannen hebben scholen met betrekking tot de AFS-pijler “Leerlingen”?
 - b. Welke plannen hebben scholen met betrekking tot de AFS-pijler “Ouders”?
 - c. Welke plannen hebben scholen met betrekking tot de AFS-pijler “Samenwerking met de wijk”?
2. Wat is de beginsituatie op de familiescholen op het gebied van: welbevinden van leerlingen en ouders, behoefte aan opvoedingsondersteuning en ouderbetrokkenheid, en samenwerking tussen scholen en andere maatschappelijke partners?

Onderzoeksfase 2 – Evaluatie

3. Hoe vindt de uitvoering van het AFS-programma plaats op de familiescholen?
 - a. Hoe en in hoeverre worden de activiteiten gericht op leerlingen (bijv. extra ondersteuning) gerealiseerd?
 - b. Hoe en in hoeverre worden de activiteiten gericht op ouders (bijv. activiteiten om armoede te verminderen) gerealiseerd?
 - c. Hoe en in hoeverre worden de activiteiten gericht op samenwerking tussen ouders, school en de wijk (bijv. wijkgericht werken en participatie in de buurt) gerealiseerd en welke veranderingen in de samenwerking zijn zichtbaar na de start van AFS?
4. Welke veranderingen zien sleutelfiguren bij de leerlingen van de scholen? (bij welbevinden, schoolprestaties, gedrag in de schoolcontext)
5. Welke veranderingen zijn zichtbaar bij de gezinnen van de scholen? (kwaliteit van leven, betrokkenheid bij school)
6. Hoe hangen de veranderingen op school-, leerling- en gezinsniveau (zie hierboven) met elkaar samen: welke patronen worden zichtbaar?

2. METHODE

Amsterdamse
Familieschool
ONDERZOEK

2.1 Steekproef van deelnemende scholen

Binnen actielijn III van de Amsterdamse PIEK-aanpak waren tien scholen een familieschool: Al Wafa (St. El-Amal), de Brink (Sirius), Bredero Beroepscollege (VOvA); Dapper (STAIJ), Hervormd Lyceum West (vallend onder de Cedergroep), Indische Buurt School (STAIJ), de Lukasschool (ASKO); en Oranje Nassau (AMOS); het Talent (AMOS) en de IJdoornschool (Innoord). Bredero en Hervormd Lyceum West zijn scholen voor voortgezet onderwijs, de overige zijn scholen voor het primair onderwijs. Dit rapport doet verslag van in totaal acht familiescholen. De Brink voerde een eigen evaluatie uit en maakte vanaf de start geen onderdeel uit van dit onderzoek. Eén school bleek moeilijk te bereiken en heeft niet volwaardig meegedaan aan het hier gerapporteerde onderzoek.

De leerlingen zijn bij de start van het onderzoek geworven in de groepen 4 t/m 6 van de basisschool, in het tweede jaar 4 t/m 7 en uiteindelijk 5 t/m 8. Deze leerlingen konden naar onze verwachting, bij de start, de vragen uit de vragenlijst en interview beantwoorden. De verbreding naar groepen maakte het mogelijk dat leerlingen, zoals in een cohortstudie, uit meer groepen in beeld kwamen en leerlingen op meerdere momenten hun ervaringen konden delen. Voor de vo-scholen is gekozen voor leerlingen uit de eerste en tweede klas om zo ook de aansluiting tussen basisschool en voortgezet onderwijs in kaart te brengen. Een vergelijkbare opzet is hier gehanteerd door waar mogelijk te werven in klas 1 t/m 3 in de opvolgende jaren.

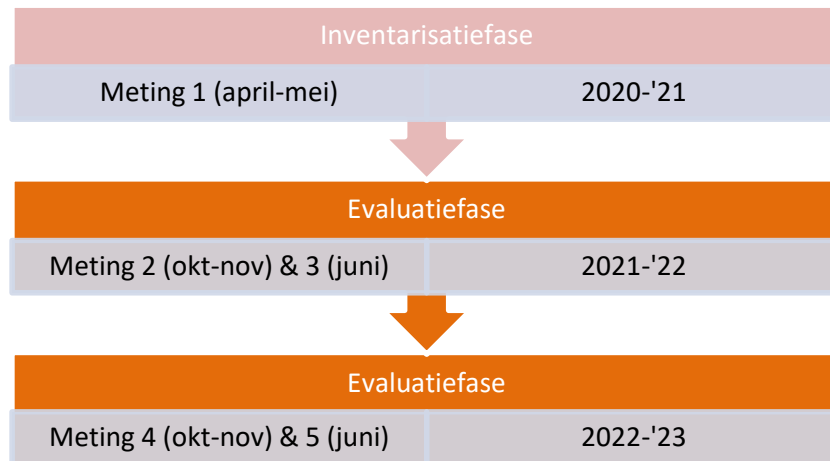
De ouders zijn geworven bij de leerlingpopulatie zoals beschreven. Bij de ouderinterviews schoven ouders aan op uitnodiging van de school en/of andere ouders, waardoor een diverse groep van ouders in beeld kon komen. In samenspraak met de scholen is gestreefd naar diversiteit, lettend op de leeftijd van de leerlingen, culturele achtergrond en wel/niet betrokken bij formele vormen van ouderinspraak bij de school zoals de oudercommissie.

De professionals bestaan uit de leerkrachten/docenten van de betrokken scholen, inclusief directeuren. Elke school is gevraagd partners uit te nodigen met wie zij samenwerken in het kader van de Amsterdamse Familieschool. Het ging hier om collega's met verschillende functies en organisaties (o.a. oudercoach, medewerker van het Ouder- en Kindteam, SEZO, Studiezalen).

2.2 Onderzoeksoptzet

Het onderzoek kende een meerjarige opzet waar, aansluitend op de drie pijlers van de Amsterdamse Familieschool, gegevens zijn verzameld bij sleutelfiguren op de scholen in de schooljaren 2020-'21 t/m 2022-'23, oftewel een looptijd van drie jaar (zie Figuur 2).

Figuur 2: Schematisch overzicht van het longitudinale AFS-onderzoek

Het onderzoek was opgedeeld in twee fases: een inventarisatiefase en een evaluatiefase.

Inventarisatiefase

Uit praktijkonderzoek is bekend dat de ontwikkelfase van interventies een belangrijke rol speelt in het ontwerp van evaluatieonderzoek (van Yperen, Veerman, & Bijl, 2017). Het doel van de eerste fase was om te inventariseren hoe de AFS-aanpak is geïmplementeerd en of er een samenhang is met de gewenste resultaten. Bij de start is daarom in een inventarisatiefase eerst middels interviews/focusgroepen en vragenlijsten in kaart gebracht wat de plannen van de scholen zijn en in hoeverre deze daadwerkelijk in de praktijk zijn gebracht. Op deze manier houdt het onderzoek rekening met een heterogene praktijk met verschillende accenten van de verschillende scholen binnen het brede AFS-programma.

Evaluatiefase

In de tweede onderzoeksfase is bij leerlingen, ouders, leraren en andere samenwerkende professionals middels focusgroepen in kaart gebracht in hoeverre AFS-componenten zijn geïmplementeerd. Ook is geïnventariseerd in hoeverre samenwerkingsverbanden met professionele partners in de wijk of stad onderdeel zijn van de AFS-aanpak.

2.3 Uitgangspunten bij de onderzoeksopzet

De onderstaande uitgangspunten en overwegingen waren leidend bij de onderzoeksopzet:

- Het onderzoek moet inzicht geven in de beoogde plannen van de familiescholen en in hoeverre de voorgenomen plannen worden uitgevoerd. Het onderzoek moet de diverse betrokkenen (scholen, gemeente, andere maatschappelijke organisaties betrokken bij AFS) inzicht geven in de uitvoering van een nieuw en ambitieus programma, dat zich bovendien nog ontwikkelt tijdens de uitvoering. Het onderzoek is zo opgezet dat alle betrokken partijen tijdens het lopende project werden geïnformeerd.
- Het perspectief van ouders en leerlingen is belangrijk in dit onderzoek en er is bij elke meting aandacht voor de ervaringen van sleutelfiguren bij de AFS-aanpak.
- Het onderzoek vraagt om samenwerking. De gemeente werkt, in de allereerste fase ook via kwartiermakers, samen met het onderzoeksteam. Voor een goede uitvoering van het onderzoek is de inzet van de scholen gewenst gericht op een goede logistieke aanpak.
- Een gecontroleerde, experimentele opzet met (kwantitatieve) herhaalde metingen is niet goed uitvoerbaar in de AFS-context. Ook is het niet uitvoerbaar om vanuit een zgn. doelenboom alle doelen en subdoelen uitputtend en systematisch te evalueren op het niveau van de school, ouder en leerling, omdat dit zou leiden tot een zeer uitgebreid instrumentarium en dus een grote belasting voor alle betrokken deelnemers, met name voor de doelgroep van leerlingen en ouders. Een jaarlijks terugkerende meting met korte vragenlijsten om zo een cohort van leerlingen en hun ouders te volgen, bleek eveneens logistiek niet uitvoerbaar. In overleg is het onderzoek gecontinueerd met een meer kwalitatieve aanpak, waarin focusgroepen centraal stonden.

2.4 Procedure

De onderzoeksopzet is goedgekeurd door de ethiekcommissie van de Faculteit Maatschappij- en Gedragswetenschappen van de Universiteit van Amsterdam. Aan alle deelnemers is actieve 'informed consent' gevraagd middels informatie- en toestemmingsbrieven die beschikbaar waren in het Nederlands, Arabisch, Turks en Engels. De deelnemers aan de focusgroepen kregen een cadeaubon als blijk van waardering voor hun bijdrage aan het onderzoek.

2.5 Meetinstrumenten

Focusgroepen

In de inventarisatieronde is op elke school een interview/focusgroep gehouden met de schoolleider, betrokken onderwijsprofessionals en eventuele andere samenwerkingspartners van de scholen. Het onderzoeksteam vroeg in de voorbereiding van het gesprek om een brede vertegenwoordiging en bij elk gesprek schoven meerdere professionals aan. Bij elk gesprek is

gevraagd uitleg en achtergrond te geven bij de AFS-plannen van de school en op basis van welke uitgangspunten de plannen tot stand zijn gekomen. De inhoud van de gesprekken werd gestructureerd door een vaste leidraad waarin vragen waren opgenomen voor elke pijler uit de AFS-aanpak en een algemene evaluatie van het project gerelateerd aan kansen(on)gelijkheid. In elk gesprek konden de deelnemers daarnaast nog eigen thema's en bijzonderheden inbrengen.

In de evaluatiefase zijn op elke school jaarlijks focusgroepen gehouden met leerlingen, ouders, schoolleiders en professionals die betrokken zijn bij de AFS-aanpak. Het doel was om in kaart te brengen hoe zij de AFS-aanpak ervaren. Met de schoolleiders en de andere professionals die betrokken zijn in de AFS-samenwerking waren de focusgroepen met name gericht op het proces van implementatie en de uitvoering van de geplande activiteiten. Voor leerlingen en ouders gingen de focusgroepen in op hun behoeften en de mate waarin AFS-componenten hierop inspelen. Voor de leerlingen was er expliciete aandacht voor talentontwikkeling van de leerlingen in brede zin. Voor ouders was er niet alleen expliciete aandacht voor hun rol als ouder en opvoeder, maar ook voor hun rol als individuele volwassenen met vragen over hun welbevinden, hulpbronnen en participatie.

Vragenlijsten

Daarnaast is in de inventarisatiefase een verkennende kwantitatieve meting uitgevoerd met gevalideerde vragenlijsten bij een aantal leerlingen en ouders in de groepen 4 t/m 6 waarin is gevraagd naar het welzijn, de schoolprestaties en de ervaren sociale veiligheid. De steekproef van deelnemers met toestemming ('informed consent') was echter klein ($N= 64$ ouders, $N= 60$ leerlingen) en geeft geen breed, representatief beeld van alle familiescholen. Bovendien konden enkele scholen (Al Wafa, Bredero en de Dapper) de vragenlijst om uiteenlopende redenen niet uitzetten.

Voor de volledigheid geven we hieronder nog een beknopt overzicht van de vragenlijsten. De betrouwbaarheid van de meetinstrumenten voor de leerlingen in het AFS-onderzoek was goed tot zeer goed. De betrouwbaarheid (interne consistentie, Cronbach's α) was goed voor de subschalen van de *KIDScreen* (fysiek: .82, welbevinden: .69, participatie: .76, vriendschappen/'peers': .78; school: .66). De Schoolvragenlijst bleek eveneens betrouwbaar (.80).

Ook de betrouwbaarheid van de vragenlijsten voor de ouders in het AFS-onderzoek was over het algemeen (zeer) goed. De betrouwbaarheid (interne consistentie, Cronbach's α) is goed voor de subschalen van de *KIDScreen*, die de ouders over hun kind hebben ingevuld (fysiek: .79, welbevinden: .73, participatie: .71, vriendschappen en 'peers': .77; school: .76). Ook de betrouwbaarheid van de subschalen van de uit het Engels vertaalde *Me As A Parent*-vragenlijst was in orde (personal agency: .70; self-sufficiency: .83; self-efficacy: .76; self-management: .75). De totaalscore, berekend over deze vier subschalen, bleek ook betrouwbaar

(.81). De Cantril-ladder, ten slotte, kent maar één vraag en de interne consistentie kan daarom hier niet worden bepaald.

Kinderen	Domein	Toelichting
KIDScreen (Robitail et al., 2007; Ravens-Sieverer et al., 2007)	Welbevinden van het kind:	Fysiek welbevinden, algemeen-psychologisch welbevinden, schoolwelbevinden, sociale relaties Scores liggen tussen 1 en 5
Schoolvragenlijst (SVL, Smits & Voort, 1982)	Schoolwelbevinden	Welbevinden op school Scores liggen tussen 1 en 3
Cantril-Ladder (Cantril, 1965)	Satisfactie	Tevredenheid met leven in algemeen Scores liggen tussen 1 en 10
Ouders		
'Me as a Parent'-vragenlijst (Hamilton et al., 2014)	Zelfregulatie van ouders in hun rol als opvoeder	Zelfperceptie van ouder over opvoeding: Scores liggen tussen 1 en 5
Relatie Familie School (REFAS, Fukkink et al., 2021)	Vragen m.b.t. didactisch partnerschap, onderwijsondersteunend gedrag, contact met school, school-buurt-functie	Bv.: In mijn gezin steunen we ons kind bij het leren; Mijn contact met de school is goed; De school kan veel praktische zaken regelen voor mij (zoals stadspas, sportpas, laptop, formulieren). Scores liggen tussen 1 en 5
Cantril-Ladder (Cantril, 1965)	Satisfactie	Tevredenheid met leven Scores liggen tussen 1 en 10
<i>Psychological Inventory of Financial Scarcity</i> (PIFS; Van Dijk, Van der Werf & Van Dillen, 2019).	Financiële stress	Geldgebrek, controlegebrek, geldzorgen en kortetermijn denken. Scores liggen tussen 1 en 5
Overige	o.a. demografische kenmerken	Gezinssituatie, dagbesteding

3. RESULTATEN

INVENTARISATIEFASE

Amsterdamse
Familieschool
ONDERZOEK

3.1 Inventarisatiefase: projectplannen

Tabel 1 geeft een overzicht van een inventarisatie vanuit de gemeente op basis van de projectplannen van de 10 familiescholen. De matrix laat zien dat de AFS-aanpak niet één interventie is met voor alle scholen gezamenlijk gedefinieerde doelen en activiteiten voor elk van de drie pijlers van het project: leerlingen, ouders en samenwerkingsverbanden met partners in de wijk/stad. De projectaanvragen van de scholen verschillen in de breedte van hun programma en, samenhangend daarmee, in de geformuleerde aandachtspunten (zie de onderste rij van de tabel). Alle scholen noemen 'extra activiteiten' voor leerlingen in hun projectplan.

Tabel 1: **Overzicht activiteiten van de 10 AFS-scholen** (bron: Gemeente Amsterdam)

School	Leerlingen						Ouders							Samenwerkingen				Aantal activiteiten per school
	Extra lestijd	Werkhouding	Extra activiteiten	Welbevinden	Extra ondersteuning	Gezondheid	Betrokkenheid	Activiteiten	Hulp/ondersteuning	Thuisituatie	Welzijn	Armoede	Stage/werk	Met buurt	Hulpverlening	Huidig versterken	Nieuwe aangaan	
1	V		V		V	V	V		V		V		V	V	V			10
2	V		V	V		V	V		V		V	V	V	V	V	V		14
3	V		V	V	V		V		V						V	V		9
4		V	V		V	V	V	V	V							V		9
5			V	V	V		V	V	V	V	V			V	V			13
6	V		V					V	V	V	V	V	V	V			V	11
7	V		V	V	V		V		V		V					V		11
8	V		V											V		V		5
9			V		V		V	V	V	V			V			V		9
10		V	V		V		V	V	V	V						V		11
Aantal activiteit en per thema	6	2	10	4	7	3	8	5	5	7	6	4	4	4	4	4	8	1

Bij de andere onderdelen is er sprake van variatie: hun aantal varieert van 1 tot en met 8. Ouderbetrokkenheid is een populair thema, net als het versterken van bestaande samenwerkingen. Er is ook variatie in de breedte van het programma (zie de laatste kolom van de tabel). Het aantal activiteiten varieert van 5 tot 14.

3.2 Inventarisatiefase: interviews/focusgroepen

De eerste interviews/focusgroepen op de negen scholen lieten zien dat de diversiteit in geplande activiteiten zeer divers is. In totaal werden er 38 verschillende typen activiteiten genoemd die scholen willen (gaan) uitvoeren. De genoemde activiteiten hadden grotendeels betrekking op de leerling (28), een krappe helft (ook) op de ouder (16) en zeven activiteiten vielen binnen de pijler van samenwerking; sommige activiteiten vielen onder meerdere pijlers tegelijk en de aantallen tellen daarom niet op tot 38. De ouderactiviteiten kwamen vaker voor bij een basisschool.

De doelen en inhoud van de activiteiten waren divers. De genoemde activiteiten binnen de leerling-pijler waren gericht op het stimuleren van de taalontwikkeling, hun cognitieve ontwikkeling, hun gezondheid, hun algemene ontwikkeling, inclusief sociale vaardigheden, burgerschap en culturele kennis. Activiteiten binnen de ouder-pijler hadden als doel ouders ondersteuning bij opvoeding en/of financiële zaken te bieden, sommige activiteiten waren gericht op het stimuleren van ouderbetrokkenheid bij school en sommige activiteiten zijn specifiek gericht op ouderbetrokkenheid bij de taalontwikkeling van de leerlingen. Ten slotte waren er activiteiten gericht op het versterken van de gehele school of het creëren van meer samenhang in de wijk.

De lijst van partners waar scholen mee samen (willen gaan) werken is divers: van de gemeente tot woningcorporatie Ymere, van logopedie tot het Tropenmuseum, van de muziekschool tot commerciële onderwijsadviesdiensten, van de bibliotheek tot aanbieders van diverse leerprojecten, zoals 'Discussiëren kun je leren'. Meerdere scholen noemden als partner het Ouder-Kind Team, Stichting Studiezalen en een wijkgerichte organisatie voor maatschappelijke dienstverlening (zoals Stichting SEZO in Nieuw-West). Overigens, ten tijde van de eerste interviewronde bij de inventarisatie verkeerde de samenwerking vaak nog in een opstartfase. Van de voorgenomen activiteiten besproken in de interviews was het merendeel nog niet opgestart, tijdelijk gestopt of vertraagd, of in voorbereiding. Als redenen waarom activiteiten nog niet opgestart waren, noemden respondenten vaak de situatie rondom de coronapandemie en de hectiek in het onderwijs door die situatie. Met name ouderactiviteiten waren ten tijde van de interviews op veel scholen nog nauwelijks van de grond gekomen, doordat ouders toen de school niet in mochten.

3.3 Nieuw aanbod: coachingstraject voor familiescholen

Uit de inventarisatie in de eerste maanden van 2021 kwam naar voren dat vier scholen zich bezig wilden houden met het bestrijden van armoede en schulden, om zo de kansenongelijkheid van leerlingen op hun school te bevorderen. Het gaat om de basisscholen Al Wafa, de IJdoornschool, Oranje-Nassau en de Dapper. Deze scholen wilden dit doen door onder

meer het instellen van een familieloket/ servicepunt (de naam wisselt per school), waar ouders onder andere met financiële vragen/ problemen terecht kunnen. Het lectoraat Armoede Interventies van de Hogeschool van Amsterdam (HvA) werd gevraagd om deze scholen te ondersteunen bij de ontwikkeling van deze aanpakken in een nieuw samenwerkings- en coachingstraject. Over het coachingstraject wordt apart gerapporteerd.

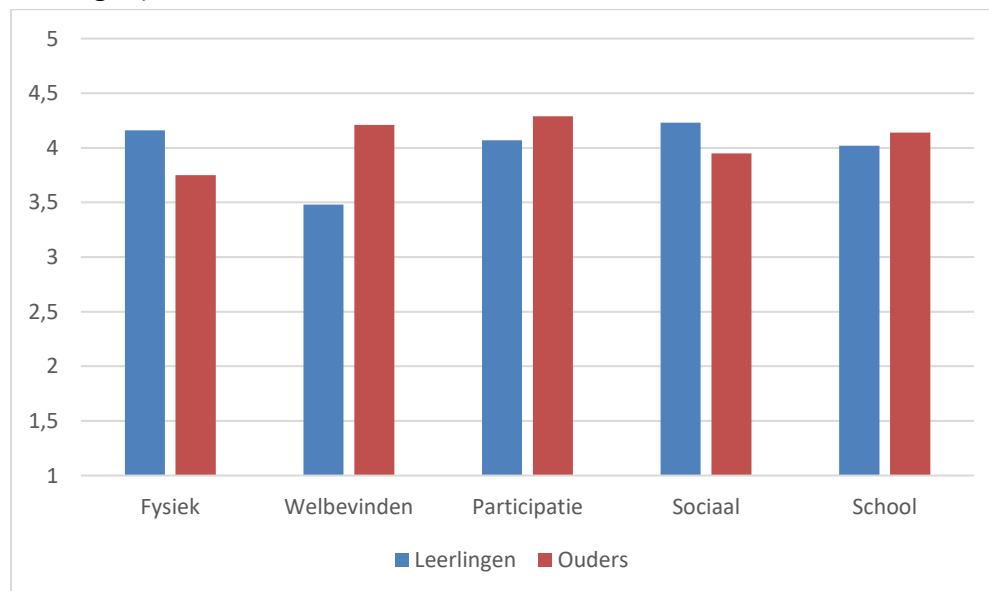
3.4 Uitkomsten vragenlijstonderzoek

Een klein onderdeel van de eerste inventarisatiefase was, zoals gezegd, een ‘nulmeting’ bij een kleine steekproef van leerlingen en hun ouders met korte vragenlijsten.

Leerlingen in beeld

De kleine steekproef van leerlingen die deelnamen aan het vragenlijstdeel van het onderzoek was, gemiddeld genomen, tevreden over hun fysieke gezondheid, participatie, sociale leven en school. Het algemene welbevinden werd iets lager beoordeeld (zie Figuur 1, Tabel 1). Als we de oordelen van de bescheiden steekproef van ouders hiernaast plaatsen, dan zien we dat het beeld van de ouders over hun kinderen, gemiddeld genomen, aansluit bij het beeld dat de kinderen zelf geven. De ouders zijn gemiddeld net iets positiever over het welbevinden van het kind dan de kinderen zelf (zie Figuur 5, Tabel 2).

Figuur 5: Resultaten van de KIDScreen: Leerlingen en hun ouders in beeld (N= 64 ouders, 60 leerlingen)

Het schoolwelbevinden, zoals gemeten met de Schoolvragenlijst, is gemiddeld 2.52 op een schaal van 1 tot en met 3 ($SD = 0.46$; $min-max$: 1-3). De leerlingen geven hun leven, gemeten met de zgn. Cantrill-ladder, een 8.41 op een schaal van 1 tot en met 10 ($SD = 2.03$; $min-max$: 1-10). Deze score is volgens de normering van dit instrument positief (in het Engels wel aangeduid met 'blooming-thriving'); scores tussen 1-3 zijn zorgwekkend ('suffering'), scores tussen 4-6 zijn matig ('struggling') en scores van 7 en hoger gelden als positief.

Tabel 2: **Descriptieve gegevens voor de KIDScreen**

De leerlingen over hun ...:	<i>Gem</i>	<i>SD</i>	<i>Min</i>	<i>Max</i>
Fysieke toestand	4,16	0,75	2,40	5,00
Welbevinden	3,48	0,56	1,86	5,00
Participatie	4,07	0,67	2,29	5,00
Vriendschappen/'peers'	4,23	0,87	1,00	5,00
Leven op school	4,02	0,75	2,50	5,00
De ouders over ... van hun kind	<i>Gem</i>	<i>SD</i>	<i>Min</i>	<i>Max</i>
Over de fysieke toestand van hun kind	3,75	0,53	2,40	4,60
Over het welbevinden van hun kind	4,21	0,44	2,57	5,00
Over de participatie van hun kind	4,29	0,51	1,67	5,00
Over de vriendschappen/'peers' van kind	3,95	0,57	2,50	5,00
Over hun kind op school	4,14	0,61	2,33	5,00

Ouders in beeld

De deelnemende ouders schetsen een overwegend positief beeld van hun rol als opvoeder. Ze voelen zich, gemiddeld genomen, sterk als opvoeder, kunnen zelfstandig opvoeden en kunnen allerlei zaken rond de opvoeding regelen.

Tabel 3: **Descriptieve gegevens voor de 'Me As A Parent'-vragenlijst**

Ouders over hun rol als ouder	<i>Gem</i>	<i>SD</i>	<i>Min</i>	<i>Max</i>
Totaalscore	4,26	0,44	3,06	5,00
Subschalen				
Personal agency	4,20	0,68	1,25	5,00
Self-sufficiency	4,29	0,52	3,00	5,00
Self-efficacy	4,28	0,46	3,25	5,00
Self-management	4,27	0,53	3,00	5,00

Tabel 4 laat zien dat de ouders het leren van hun kind thuis ondersteunen. Er is enige variatie in bedtijd en veel maar niet alle kinderen ontbijten voor school. De andere vragen uit deze tabel gaan over wat de school kan betekenen bij vragen of zorgen in de thuissituatie. De school is

voor een aantal ouders ingang naar een breder netwerk en/of andere diensten, zoals de antwoorden van enkele ouders laten zien. De school is niet voor alle ouders een plek om over de opvoeding van hun kind te praten, hoewel het contact met de school wel als positief werd beoordeeld; mogelijk heeft men hier geen behoefte aan.

De ouders geven, ten slotte, hun leven op een schaal van 1 tot en met 10 gemiddeld een 7,95 ($SD = 1,06$), variërend van een 5 tot en met een 10. Gemiddeld betekent dit een positieve score met spreiding van een matige score (5) tot de allerhoogste score (10).

Tabel 4: **Descriptieve gegevens REFAS-vragenlijst**

	<i>Gem</i>	<i>SD</i>	<i>Min</i>	<i>Max</i>
In mijn gezin helpen we ons kind bij het leren.	4,33	0,70	3	5
In ons gezin gaan de kinderen door de week voor 20.30 uur naar bed.	3,63	1,26	1	5
Mijn kind ontbijt altijd voor hij/zij naar school gaat.	4,21	0,92	2	5
Door de school kom ik in contact met mensen die mij kunnen helpen.	2,93	1,23	1	5
De school kan veel praktische zaken regelen voor mij (zoals stadspas, sportpas, laptop, formulieren).	3,16	1,32	1	5
Als er iets is, dan kunnen wij hier op school met iemand over praten.	4,21	0,71	3	5
Mijn contact met de school is goed.	4,21	0,90	1	5
Op school kan ik met iemand praten over hoe ik mijn kind kan opvoeden.	2,15	1,06	1	4
Als er iets is, dan kunnen wij hier op school met iemand over praten.	2,77	1,03	1	5
Als er thuis een probleem is, dan kan ik daarover met iemand van de school praten.	2,48	0,83	1	4
Ik praat liever niet met de school over hoe het bij ons thuis gaat.	2,28	0,88	1	5

4. RESULTATEN

EVALUATIEFASE

Amsterdamse
Familieschool
ONDERZOEK

In dit hoofdstuk beschrijven we de resultaten van het onderzoek naar de ontwikkelingen op de acht Amsterdamse familiescholen op basis van focusgroepen met de leraren en andere professionals in scholen, de ouders en de leerlingen. Telkens wordt het perspectief van de verschillende stakeholders onderscheiden om na te gaan of de ervaringen van verschillende betrokkenen samenvallen of juist uiteenlopen.

4.1 Kenmerken van de populatie

4.1.1 Behoeften van de leerlingen en ouders

De scholen hebben een gemengde populatie wat betreft de achtergronden en (onderwijs)behoeften van hun ouders en leerlingen. Met de activiteiten proberen zij als familieschool in te spelen op deze verschillende behoeften. Een van de professionals legt uit hoe zij dit benaderen:

“We hebben ouders en leerlingen, onze populatie, met belemmerende factoren, bijvoorbeeld een laag inkomen, dat zijn feiten. En we kunnen bij die feiten, en de consequenties daarbij, zeggen ‘het is wat het is’. Maar je kan het ook op een andere manier benaderen, door te zeggen ‘dit is een feit, ik heb daar geen invloed op, maar waar heb ik wel invloed op? Hoe kan ik ze helpen? Hoe kan ik ze dan toch dat stapje laten zetten?’ Want het zijn hele pientere kinderen bij ons op school. Maar ze staan gewoon met 2, 3, sommige met 10-0 achter, vanwege de thuissituatie en alle factoren eromheen die daar invloed op hebben. Zoals Marjolein Moorman altijd zegt: door ongelijk te investeren kunnen we ze geen voorsprong, maar wel een gelijke start geven. Gelijke kansen.”

Algemene behoeften

Op de familiescholen zijn veel meertalige leerlingen en ouders: zij gebruiken naast Nederlands ook een andere taal (of talen) in hun dagelijks leven. Bij veel van hen is vaak (nog) sprake van beperkte Nederlandse taalvaardigheden, geven de professionals aan in de interviews. Het gaat bijvoorbeeld om gezinnen die gevlucht zijn naar Nederland. Dit leidt er voor ouders onder andere toe dat zij moeite hebben met zaken als het aanvragen van verzekeringen, het invullen van formulieren voor de gemeente en het lezen van etiketten in de supermarkt. Daarnaast hebben ouders vaak beperkte kennis van het Nederlandse onderwijssysteem. Het gaat hier vaak om ouders die zelf geen opleiding, of geen opleiding in Nederland, hebben gevolgd. Hierdoor is het voor hen lastig om hun kind in dit proces goed te ondersteunen. Ook hebben sommige leerlingen beperkte algemene kennis, bijvoorbeeld over het nieuws. Volgens enkele professionals heeft dit er onder meer mee te maken dat deze leerlingen nooit eerder de wijk uit zijn geweest. Tot slot is door enkele professionals genoemd dat ouders zich niet altijd bewust zijn van beschikbare voorzieningen in de buurt, dat moeders vaak weinig vertrouwen hebben in

zichzelf wanneer het gaat om loopbaanoriëntatie, en dat er in de omgeving van de school problematiek is op het gebied van veiligheid en criminaliteit.

Behoeften voortkomend uit armoedeproblematiek

Bij veel gezinnen is tevens sprake van armoedeproblematiek, zo geven alle acht familiescholen aan. Verschillende professionals geven aan dat dit het merendeel van de leerlingen betreft. Ze zien bijvoorbeeld regelmatig dat leerlingen in een groot gezin in een kleine woning wonen, waar ze geen rust hebben om te leren. Hierbij speelt ook een rol dat kinderen een zorg-rol hebben gekregen, bijvoorbeeld omdat ze hun broertjes of zusjes van school moeten halen, of met familieleden mee moeten naar afspraken om als tolk te fungeren. Daarnaast zien professionals dat leerlingen zonder ontbijt naar school komen en geen lunch mee hebben, en dat veel gezinnen dus gebruik maken van de gratis maaltijden die de school aanbiedt. Ook konden leerlingen niet altijd deelnemen aan naschoolse activiteiten, omdat er soms om een ouderbijdrage werd gevraagd en sommige ouders dit geld niet konden missen. Verder krijgen de professionals van ouders hulpvragen over zaken als schulden en toeslagen. Buiten deze voorbeelden om, is er ook sprake van armoedeproblematiek die niet altijd zichtbaar is, bijvoorbeeld in gezinnen die niet in aanmerking komen voor financiële regelingen. Armoedeproblematiek zorgt voor veel stress in gezinnen, merken professionals op. Een van de professionals zegt in deze context het volgende:

“Als je statistisch kijkt naar het percentage kinderen met ouders met een laag inkomen, dan zit onze school daar ver boven. Dus voorzieningen zijn echt nodig, want als er in gezinnen problemen zijn met geld, dan geeft dat heel veel stress, bij ouders, maar ook bij kinderen. En dat heeft weer weerslag op de schoolontwikkeling. Dus als wij kunnen helpen, dan is dat in het belang van het kind.”

Wat vinden ouders?

Ook ouders geven aan dat armoedeproblematiek speelt bij ouders van de familiescholen. Hoewel de scholen al veel inzetten om gezinnen te helpen (zie paragraaf 4.2), en er al verschillende opbrengsten zichtbaar zijn (zie paragraaf 4.3), spreken ouders verschillende behoeften uit. Allereerst is meerdere keren genoemd dat er (meer) financiële hulp nodig is voor ouders die ‘net buiten de boot vallen’: ouders die (net) niet in aanmerking komen voor de stadspas, maar ook niet genoeg verdienen om rond te komen. Ook hebben ouders behoefte aan activiteiten die niet inkomensafhankelijk zijn, maar voor alle gezinnen beschikbaar zijn, zoals ontbijtpakketten. Ook geven zij aan dat er nog meer aandacht moet zijn voor het informeren van ouders over de financiële steun die er mogelijk is via de school: veel ouders zijn hier niet van op de hoogte en het is niet altijd toegankelijk genoeg voor ouders om zich

hiervoor aan te melden, bijvoorbeeld omdat de aanmelding niet in meerdere talen mogelijk is, of omdat ouders zich niet op een vertrouwelijke manier kunnen aanmelden.

4.2 Activiteiten van de familiescholen

De familiescholen zetten de subsidieregeling in om verschillende verdiepende en/of verbredende activiteiten aan te bieden aan leerlingen en hun ouders. Er zijn ook activiteiten gericht op de professionalisering van leraren, waarbij het uiteindelijke doel is om de ontwikkeling van leerlingen te stimuleren. De scholen zoeken bij de ontwikkeling en implementatie van de activiteiten, waar mogelijk, verbinding met partners in de wijk.

4.2.1 Activiteiten voor leerlingen

Talentontwikkeling

Alle scholen richten zich op talentontwikkeling van leerlingen. Het doel is vaak de kennis en leefwereld van leerlingen te vergroten, maar ook om leerlingen te helpen ontdekken wat hun talenten en interesses zijn. Het vindt zowel tijdens schooltijd als na schooltijd plaats. Het aanbod is bedoeld als verdieping en verbreding ten opzichte van het reguliere aanbod. Vaak wordt het aanbod dan ook aangesloten op de thema's uit de reguliere vakken of (in het voortgezet onderwijs) de examenrichtingen. Er zijn vaak externe vakdocenten bij betrokken, zoals een sportcoach of muziekdocent.

Leerlingen krijgen lessen in een breed scala aan thema's, namelijk wetenschap, techniek, drama, dans, robotica, programmeren, muziek, schaken, kickboksen, beeldende vorming, kunst, koken, moestuin, yoga en mindfulness. Soms is er een koppeling tussen de verschillende lessen, bij een school worden bijvoorbeeld tijdens het koken de groenten en fruit gebruikt die de leerlingen in de moestuin hebben laten groeien. De frequentie van de lessen varieert: sommige scholen hebben elke dag een les, andere scholen wekelijks of maandelijks. Wanneer het gaat om talentontwikkeling tijdens schooltijd, wordt het aanbod bijvoorbeeld gegeven tijdens wekelijkse 'themamiddagen' of tijdens de pauze op het schoolplein. Wanneer het gaat om het naschoolse aanbod, worden in of rondom de school lessen aangeboden na schooltijd.

Taal- en rekenonderwijs

Het merendeel van de scholen richt zich op extra investeren in het taal- en rekenonderwijs. In veel gevallen krijgt dit vorm met een nieuwe bibliotheek in de school. Het viel professionals op dat, hoewel de gemeentelijke bibliotheek gratis is voor de kinderen, het veel ouders niet lukt om met hun kind naar de bibliotheek te gaan. Dankzij de bibliotheek die scholen hebben opgezet in de school, komen alle kinderen nu in aanraking met verschillende leesboeken. De

aangeboden boeken zijn vaak verbonden aan de boekbesprekingen en aan de thema's die in de lessen worden behandeld.

Scholen richten zich ook op extra onderwijs in Nederlandse taal, onder meer voor leerlingen voor wie Nederlands de tweede taal is. Dit betreft vooral begrijpend lezen en woordenschat. Enkele scholen bieden ook extra rekenonderwijs. Zij werken samen met studenten die bij leerlingen thuis aan rekendoelen werken. Hier worden ouders ook bij betrokken, zodat zij na afloop hun kind mogelijk beter kunnen helpen met rekenhuiswerk.

Excursies

Het merendeel van de scholen organiseert excursies met leerlingen. Dit betreft enerzijds excursies in de wijk, bijvoorbeeld naar de kinderboerderij of een museum. Vaak worden museumbezoeken gekoppeld aan (kunst)lessen in de school. Anderzijds zijn de excursies juist bedoeld om de wijk uit te komen – bijvoorbeeld naar andere stadsdelen in Amsterdam – met als doel de wereld van leerlingen te vergroten.

Extra ondersteuning

Enkele scholen richten zich op extra ondersteuning, bijvoorbeeld door extra onderwijsassistenten, of door les te geven aan kleinere groepen. In dit kader wordt ook *mentoring* aangeboden, waarbij leerlingen driehoeksgesprekken houden met de leraar en ouders, of lessen krijgen in thema's als plannen, omgaan met geld en discussiëren. Verder wordt er aan leerlingen die dit nodig hebben huiswerkbegeleiding geboden door externe partners waar de scholen mee samenwerken.

Wat vinden ouders over de activiteiten voor leerlingen?

De deelnemende ouders geven aan dat zij tevreden zijn dat er extra hulp is voor leerlingen die dat nodig hebben. Dit gaat met name over de hulp die hun kinderen krijgen tijdens huiswerkbegeleiding en de extra lessen in de Nederlandse taal voor leerlingen die de Nederlandse taal nog niet goed beheersen. Ook zijn ouders tevreden over de (naschoolse) activiteiten: de leerlingen gaan er met plezier heen en komen enthousiast thuis. Ze vinden het prettig als deze activiteiten in de school zijn omdat dit toegankelijk is. Ook vinden ze het fijn dat hun kinderen tijdens deze activiteiten contact hebben met leeftijdsgenootjes, waardoor ouders ook weer meer contact krijgen met de ouders van deze leeftijdsgenootjes. Ook vinden ouders het positief dat hun kinderen tijdens de activiteiten geprikkeld worden om nieuwe dingen te proberen, zoals koken of programmeren. Verder zijn ouders tevreden wanneer leerlingen elke drie maanden nieuwe activiteiten kunnen kiezen, zodat ze niet het hele jaar dezelfde activiteiten krijgen, wat bij sommige scholen wel het geval is. Tot slot zijn ouders tevreden over

de driehoeksgesprekken die scholen in het kader van AFS houden, omdat hierbij veel aandacht en ruimte is voor het bespreken van de ontwikkeling van de leerlingen:

“Maar over die driehoeksgesprekken wou ik nog wat zeggen, ik vond het zó sterk hier hoe dat gebeurde. Ik werk ook in het onderwijs, dus ik ken het op zich wel, maar dat de docenten hier zo meegaand zijn met de kinderen, nou, ik stond daar echt van te kijken. Mijn dochters ervaren dat als zo positief. Het is heel fijn dat ze echt vragen van; Heb je nog vragen? Wil je nog wat zeggen? Zowel aan mij als aan mijn kinderen. Zo een rust, ik vond het zó fijn”

Ouders zijn met name ontevreden over de frequentie van de activiteiten: er zijn niet genoeg activiteiten. Zo geven zij bijvoorbeeld aan dat één uur in de week begeleiding van een taalbuddy niet voldoende is voor een leerling met een taalachterstand. Ook willen ouders meer bijles, meer huiswerkbegeleiding en meer activiteiten als sport, drama en verkeer. In dit kader is ook meerdere keren genoemd dat er binnen de activiteiten niet altijd genoeg plek is voor leerlingen. Bij meerdere scholen moeten leerlingen zich inschrijven of is er een loting, waarbij de activiteiten al snel vol zitten. Verder is genoemd dat de activiteiten al eerder zouden moeten starten. Zo wordt bij een school extra ondersteuning bij taal pas vanaf groep 7 gegeven, terwijl ouders graag willen dat het al in groep 3 begint:

“Ik ben het inderdaad wel met de rest eens dat het in de wat lagere groepen toegankelijker wordt dat er ondersteuning komt. Niet alleen in groep 7 of 8, maar de basis ligt echt in groep 3. Niet alleen voor leerlingen van wie Nederlands niet de moedertaal is, er zijn ook kinderen van wie Nederlands wel de moedertaal is die de Nederlandse taal niet goed beheersen.”

Tot slot is in 2022 genoemd dat ouders de activiteiten die horen bij AFS niet terugzagen, dit is in 2023 niet meer genoemd.

4.2.2 Activiteiten voor ouders/gezinnen

Thematische ouderbijeenkomsten

Een meerderheid van de scholen organiseert wekelijks of maandelijks bijeenkomsten voor ouders. In de ochtend, middag of avond worden ouders uitgenodigd en krijgen ze voorlichting over verschillende thema's. Dit betreft bijvoorbeeld een 'koffieochtend', 'inspiratieochtend' of 'slotavond'. Voorbeelden van thema's zijn gezonde voeding, opvoeding, leerstoornissen, energie en de stadspas. Zo heeft een van de scholen een voorlichting gegeven over waarom ontbijt belangrijk is voor leerlingen, waarbij ouders vervolgens een boodschappentas mee kregen naar huis met daarin gezonde producten. Soms wordt de voorlichting gegeven door een externe partij. Zo heeft Bureau Halt bij een van de scholen een voorlichting aan ouders gegeven over sociale media, die werd gekoppeld aan een voorlichting voor leerlingen. Scholen betrekken regelmatig een groepje ouders bij het vaststellen van de thema's die tijdens de bijeenkomsten behandeld gaan worden. Ouders is ook om input gevraagd, bijvoorbeeld om mee te denken over het aanschaffen van een nieuwe taalmethode voor de school. Een belangrijke functie van de bijeenkomsten is dat er ruimte is voor de ontmoeting tussen ouders en het onderling delen van ervaringen.

Hulp bij opvoedkundige, medische en financiële vragen

De meeste scholen bieden ouders informatie en ondersteuning bij diverse hulpvragen op pedagogisch of financieel vlak en gezondheid. Dit wordt soms gedaan door een externe specialist die op vaste momenten in de school aanwezig is, bijvoorbeeld tijdens een wekelijks inloopspreekuur of in een (soms net opgestart) familieservicepunt. Scholen werken hiervoor samen met verschillende partijen. De externe specialisten op verschillende scholen zijn onder andere afkomstig uit het OKT, het Buurteam, Studiezalen, De Gidsen of De Ouderkring. Deze specialist is toegankelijk voor ouders en gaat samen met hen en op zoek naar een passend advies of passende oplossing. Zij werken hierbij samen met de school en indien nodig andere instanties, zoals (jeugd)zorg of het Jeugd Educatiefonds. Er worden bijvoorbeeld vragen gesteld over de stadspas, een woning vinden, een paspoort aanvragen en toeslagen aanvragen. De specialisten hebben ouders in de afgelopen jaren onder meer geholpen bij het vinden van een woning of het kopen van een fiets, bed of laptop (gefinancierd via de school). Er wordt onder andere hulp gevraagd door ouders weinig verdienen, maar net niet in aanmerking komen voor de stadspas – door de professionals ook wel 'niet zichtbare armoede' genoemd.

Een van de belangrijkste elementen bij hulpvragen is de toeleiding naar voorzieningen en hulpverlening. Afhankelijk van welke casussen aangedragen worden, bijvoorbeeld tijdens een inloopspreekuur, bekijkt een team samen welke hulpverlening zij daarbij laten aansluiten.

Vaak blijkt dat ouders zich niet bewust zijn van welke voorzieningen er in de wijk zijn. Zo leiden scholen ouders bijvoorbeeld toe naar een instituut waar zij een taal cursus kunnen volgen.

Taalonderwijs voor ouders

Meer dan de helft van de scholen biedt ouders onderwijs in de Nederlandse taal. Soms wordt dit gegeven door een externe partij. Tijdens deze cursus wordt ook een koppeling gemaakt met schoolzaken, bijvoorbeeld door te oefenen met het lezen van de nieuwsbrief van de school, het stellen van vragen tijdens rapportgesprekken. Zo oefenen ze niet alleen met taal, maar krijgen zij ook informatie over de school.

Voorzien in maaltijden, kleding en apparatuur

Meerdere scholen bieden leerlingen en (soms ook) gezinnen dagelijks ontbijt, lunch en fruit aan. Daarnaast krijgen leerlingen van de school een laptop (middelbare school) wanneer hun ouders dit niet kunnen aanschaffen, en is er soms een plek in de school waar kleding gratis wordt weggegeven.

Loopbaanbegeleiding

Tot slot bieden sommige scholen ouders hulp bij het oriënteren op werk, bijvoorbeeld door met ouders verschillende bedrijven te bezoeken. Een van de professionals zegt het volgende over het belang van de toeleiding naar werk:

“De weg uit de armoede is een stukje richting werk. Je kan financiële ondersteuning blijven geven; de potjes en alle voorzieningen vanuit de gemeente. Maar je wil eigenlijk ook een structurele aanpak, of oplossing, en dat is richting werk. Het doen natuurlijk heel wat met ouders die in aanmerking komen, en echt onderdeel worden van de maatschappij. Dat is natuurlijk ook de grote bijvangst.”

4.2.3 Activiteiten voor leraren

De activiteiten die familiescholen aanbieden aan leraren, dragen indirect bij aan de ontwikkeling van leerlingen, geven professionals aan. Uitgangspunt is dat het werken aan kansengelijkheid complex is en om specifieke kennis, vaardigheden en houdingen van het schoolteam vraagt. Bovendien zijn de activiteiten bedoeld om draagvlak te creëren bij leraren voor de uitgangspunten van de Familieschool en vanuit dezelfde visie te werken. Een van de scholen is bijvoorbeeld gestart met het aanbieden van theoretische bijeenkomsten over onderwerpen als de invloed van de verwachtingen die leraren hebben van leerlingen, gevolgd door klassenbezoeken waarbij leraren feedback krijgen op deze onderwerpen. Vervolgens was er een studiedag waarbij de onderwerpen nogmaals op de agenda stonden. Andere scholen hadden bijeenkomsten over thema's als kansengelijkheid, traumasensitief werken,

communicatie met ouders, het signaleren van behoeften bij leerlingen en ouders, en het inschakelen van de juiste hulp.

4.2.4 Samenwerking met de wijk

Alle acht scholen werken bij het bieden van de activiteiten aan samen met instanties uit de wijk/stad: er zijn ruim 35 instanties genoemd. Zij zijn gespecialiseerd in taal, huiswerkbegeleiding, sport, kunst, cultuur, muziek, opvoeding, hulpverlening, voeding, gezondheid, religie, onderwijsontwikkeling en energie. Voorbeelden zijn Studiezalen, GGD, Talententent van Dynamo, Rode Loper en Meervaart Theater. Ook wordt er samengewerkt met de voorschool uit de omgeving. Het doel is vaak tweeledig: het inzetten van specialisme uit de wijk/stad in de school, en het vergroten van de leefwereld door met leerlingen de wijk/stad te verkennen. In de meeste gevallen was er voor de AFS-subsidie nog geen samenwerking tussen scholen en de betreffende instanties uit de wijk. Deze zijn door de subsidie en de bijbehorende opdracht tot stand gekomen.

Wat vinden ouders over de activiteiten voor ouders/gezinnen?

Ouders zijn tevreden dat zij tijdens bijeenkomsten meer hulp en informatie krijgen, met name over de Nederlandse taal, maar ook over privé zaken. Zij hoeven hulp op deze manier niet meer buiten de school te zoeken:

“Je hoeft dan de hulp niet van buitenaf te zoeken, er zijn bijvoorbeeld heel veel ouders die niet met een computer om kunnen gaan, al begrijp je de taal dan wel, maar je kan er weinig mee. Dan moet je aankloppen bij je buurman, buurvrouw, misschien bij familieleden, en dan ben je eigenlijk een beetje van je eigen omgeving afhankelijk. Nu hoef je met dit soort dingen niemand lastig te vallen en kan je het gewoon op school na laten kijken, hulp krijgen, misschien nog wat uitleg: zodat je het zelf voor de volgende keer zelf kan doen. Je leert eigenlijk zonder dat je er erg in hebt, er iets bij.”

Door ouders is meerdere keren genoemd dat er niet genoeg bijeenkomsten voor ouders worden georganiseerd. Dit is aangegeven door ouders van in totaal zes scholen, dit is ter sprake gebracht in zowel 2022 als in 2023. Ook is genoemd dat bij deze bijeenkomsten het bereik buiten ‘het vaste groepje’ lastig is, het zijn vaak dezelfde ouders die deelnemen aan de bijeenkomsten. Zie voor meer informatie over beide punten 4.4.2: ‘risicofactoren’.

4.3 Opbrengsten van de activiteiten

De professionals merken dat de activiteiten van de familiescholen verschillende opbrengsten hebben voor leerlingen en gezinnen, en voor de relatie tussen ouders en school. Vrijwel alle scholen geven echter wel aan dat het lastig is om de opbrengsten te monitoren. Dit heeft verschillende oorzaken:

- Allereerst is de 'Amsterdamse Familieschool' geen geïsoleerd aanbod in de school, maar is het geïntegreerd in de schoolcultuur en het schoolbeleid. Hierdoor is het lastig voor de scholen om na te gaan welke opbrengsten de aanpak heeft gehad en dit te onderscheiden van andere interventies (die worden ingezet in het kader van andere subsidies).
- Ten tweede verwachten scholen dat contextuele zaken als de Covid19-pandemie en het lerarentekort invloed hebben gehad op de ontwikkeling van leerlingen, waardoor het lastig is om de effecten van de Familieschool aanpak daarvan te onderscheiden.
- Ten derde vinden scholen het naar eigen zeggen lastig om opbrengsten op het gebied van bijvoorbeeld welbevinden of armoedeproblematiek te meten, omdat deze concepten volgens hen lastig meetbaar zijn en zij hier niet volledig zicht op hebben.
- Ten vierde vinden scholen het lastig om gezinnen waarbij ze opbrengsten verwachten te bereiken te vragen om bijvoorbeeld een vragenlijst in te laten vullen.
- Tot slot geven sommige scholen aan dat ze relatief kort geleden zijn begonnen met de aanpak en daardoor verwachten nog geen duidelijke opbrengsten waar te nemen. Zij hopen dat het na een langere periode beter mogelijk is om opbrengsten te meten.

De opbrengsten die we hieronder beschrijven zijn dan ook vooral gepercipieerde opbrengsten.

4.3.1 Opbrengsten voor leerlingen

Vergroten van de leefwereld van leerlingen

Professionals op alle acht familiescholen geven aan dat zij zien dat de aanpak bijdraagt aan het vergroten van de leefwereld van leerlingen. Door de activiteiten komen leerlingen bijvoorbeeld in aanraking met meer boeken, zien zij meer van de wijk en de omgeving daarbuiten, komen zij in aanraking met nieuwe kennis en vaardigheden, en ontdekken zij hun eigen interesses en talenten. Dankzij de Familieschool-aanpak doen leerlingen mee aan activiteiten, zowel in als buiten de school, waar ze zonder deze aanpak waarschijnlijk niet mee in aanraking zouden zijn gekomen. De professionals zien bijvoorbeeld dat leerlingen zich na een naschoolse activiteit hebben ingeschreven bij een vereniging, of dat zij eerder de stap zetten om zelfstandig naar de bibliotheek in de wijk te gaan.

Door de leefwereld van leerlingen te vergroten, worden ook de kansen van leerlingen vergroot, geven de professionals aan. Het vergroot de algemene kennis van leerlingen en ook op de middelbare school kunnen zij volgens professionals putten uit alle (extra) ervaringen die ze hebben opgedaan. Ook hebben leerlingen volgens professionals dankzij de nieuwe kennis en vaardigheden de kans om door te stromen naar vervolgonderwijs dat bij hen past. In de woorden van één van de professionals:

“De grootste kans die je een leerling kan geven is onderwijs, en daar ga je voor. Er moet hier verdraaid goed onderwijs gegeven worden, zodat leerlingen perspectief hebben om door te stromen naar het voortgezet onderwijs, middelbaar beroepsonderwijs, hoger beroepsonderwijs, en ga zo maar door. Om uiteindelijk een goede plek te krijgen.”

Ook noemen enkele scholen socialisatie als opbrengst, omdat zij zien dat er meer ontmoeting is tussen leerlingen en ouders met verschillende achtergronden en dat (naschoolse) activiteiten ervoor zorgen dat leerlingen minder tijd op straat doorbrengen.

Wat vinden ouders?

Bij de meeste scholen geven ouders aan dat de activiteiten bijdragen aan het vergroten van de leefwereld van hun kind. Zij zien bijvoorbeeld dat hun kinderen, zowel tijdens school als in hun vrije tijd, vaker naar culturele voorstellingen en sportverenigingen (willen) gaan. Zij merken dat hun kinderen hierdoor hun eigen talenten ontdekken en ontwikkelen, en dat zij zich oriënteren op wat zij later voor opleiding of beroep zouden willen doen.

Ook merken ouders dat hun kinderen verschillende interesses of bezigheden uit de activiteiten meenemen naar huis. Zo hebben de leerlingen tijdens de activiteiten kennisgemaakt met voeding uit verschillende culturen, waardoor zij thuis zelf koken en meer verschillende dingen lusten. Andere voorbeelden zijn dat kinderen naar aanleiding van een activiteit thuis willen schaken, websites maken, *stopmotion* video's maken, en video's opzoeken om meer informatie over bepaalde onderwerpen te krijgen.

Ouders zien dat hun kinderen door de activiteiten in het algemeen nieuwsgieriger worden en thuis geconcentreerd met nieuwe onderwerpen bezig zijn. De ouders zijn dan ook erg tevreden dat leerlingen via de familieschool te maken krijgen met een veel breder scala aan thema's, zij vinden dit een belangrijke en waardevolle verrijking van het reguliere aanbod. Sommige ouders verwachten dat hun kinderen door de (gratis) activiteiten en ondersteuning later meer kansen in hun schoolloopbaan zullen krijgen.

“Qua sport of cultuur hebben ze meer gezien en meegemaakt dan wanneer je niet gaat sporten of naar een cultuurvoorstelling gaat. Want daarbuiten ontwikkelt een kind zich ook natuurlijk. En ja dat kan misschien straks zijn of haar beroep worden, dat weten we niet. Want het is voor hen ook nog lastig om een keuze te maken van:

wat vind ik leuk. Maar doordat ze verschillende dingen zien denken ze van: 'Oh dit bestaat ook! En dit bestaat ook!'. Zodat ze ook later kunnen denken van: ik vind dit toch leuker dan dat."

Wat vinden leerlingen?

Ook de leerlingen op alle acht familiescholen vertellen dat hun leefwereld vergroot wordt. Dit komt volgens leerlingen met name door naschoolse activiteiten en extra lessen die worden aangeboden. Veel leerlingen hebben deelgenomen aan activiteiten die zij daarvoor nog nooit hadden gedaan, bijvoorbeeld een nieuwe sport, maar ook een bezoek aan een museum, leren naaien en een les over robotica worden door leerlingen genoemd. Enkele leerlingen hebben door de naschoolse activiteiten een nieuwe hobby ontwikkeld die ze nu ook buiten school om beoefenen. Leerlingen vertellen dat zij zonder deze activiteiten zonder het aanbod vanuit school waarschijnlijk niet ontdekt hadden.

"Je kan ook interesses krijgen voor dingen die je misschien later wil doen. Als baan of zo."

De naschoolse activiteiten zorgen er bovendien voor dat leerlingen iets te doen hebben na school. Een aantal leerlingen geeft aan dat zij zonder deze activiteiten zich thuis zouden vervelen. Ze vertellen dat sommige leerlingen door een gebrek aan financiële middelen thuis niet op een sport of andere hobby zitten. De naschoolse activiteiten die vanuit de Amsterdamse Familieschool worden aangeboden bieden voor deze leerlingen toch de mogelijkheid om na schooltijd te sporten of een andere hobby te beoefenen.

"Sommige kinderen hebben geen geld en dan kunnen ze tenminste op school sporten, of tekenen of koken, gewoon dingen doen in plaats van de hele tijd thuis zitten."

Een aantal leerlingen noemt als belangrijke opbrengst ook nog dat zij beter zijn geworden in niet-schoolse vaardigheden. Leerlingen zijn bijvoorbeeld beter geworden in koken, sporten en debatteren.

Welbevinden van leerlingen

De meeste scholen geven aan dat het welbevinden van de leerlingen goed is: leerlingenenquête laten zien dat leerlingen zich veilig voelen op school. De resultaten zijn echter lastig te verbinden aan de specifieke activiteiten in het kader van de Familieschool, maar de professionals verwachten wel dat leerlingen zich dankzij de activiteiten beter gezien en gehoord voelen en dat zowel leerlingen als ouders zich meer welkom voelen op school. Volgens professionals helpt het inzetten op talentontwikkeling leerlingen om te groeien in

zelfvertrouwen. Ook zorgen de activiteiten er volgens sommige professionals voor dat leerlingen met meer plezier naar school gaan en dat zij gemotiveerder zijn.

Wat vinden ouders?

Sommige ouders zien dat hun kinderen door de activiteiten meer zelfvertrouwen krijgen en meer durven. Dit komt enerzijds doordat zij nieuwe dingen meemaken, maar ook doordat de familiescholen leerlingen het gevoel geven dat alle culturen en achtergronden er mogen zijn, geven enkele ouders aan.

Wat vinden leerlingen?

De meeste leerlingen vertellen dat ze zich thuis voelen op hun school. Zij schrijven dit onder andere toe aan prettige leraren en een fijne sfeer in de klas. Sommige leerlingen vertellen dat de AFS-activiteiten bijdragen aan de mate waarin ze zich thuis voelen op school. Volgens hen komt dat doordat ze vanwege deze activiteiten meer leerlingen leren kennen binnen de school, waardoor de school als geheel veiliger voor hen voelt. Ook helpt het dat leerlingen de activiteiten leuk vinden. Leerlingen gaan daardoor met meer plezier naar school. Ook vertellen leerlingen dat de AFS-activiteiten hen helpen met het ontwikkelen van zelfvertrouwen en van sociale vaardigheden. Leerlingen vinden dat zij door de AFS-activiteiten zijn gegroeid in de volgende vaardigheden: voor jezelf opkomen, samenwerken en discussiëren (respect hebben voor anderen).

“Die helpen ons meer kennis te maken, en daardoor leren we elkaar niet te pesten, ons niet uit te sloven, en geen dingen doen die niet leuk zijn. Dus met die activiteiten leer je aardig voor elkaar te zijn, en dat zorgt ervoor dat je je heel erg thuis voelt en heel graag naar school wilt.”

Verbeterde schoolprestaties van leerlingen

Een aantal scholen ziet de afgelopen jaren verbeteringen op schoolprestaties, bijvoorbeeld op het gebied van taal, met name woordenschat en leesplezier. Ook hier geldt dat het lastig is om verbeterde schoolprestaties direct te verbinden aan de activiteiten in het kader van de Amsterdamse Familieschool.

Wat vinden ouders?

Sommige ouders zien dat de extra ondersteuning zoals bijles bijdraagt aan de Nederlandse taalvaardigheden van hun kind, zo merken zij bijvoorbeeld dat hun kinderen thuis moeilijke woorden gebruiken die ze op school hebben geleerd. Ook merken sommige ouders dat hun kinderen meer regie hebben over hun eigen leerproces en meer zelfstandig zijn.

Wat vinden leerlingen?

Volgens leerlingen op vier scholen hebben de AFS-activiteiten hen geholpen bij het verbeteren van schoolse vaardigheden. Leerlingen noemen vooral dat hun woordenschat is vergroot en sommige leerlingen die extra begeleiding op het gebied van rekenen kregen geven aan de rekenlessen nu beter te begrijpen. Verbeterde schoolprestaties worden door leerlingen alleen toegeschreven aan activiteiten die ook specifiek gericht zijn op het verbeteren van taal en rekenen. Hoewel het denkbaar is dat ook andere activiteiten bijdragen aan bijvoorbeeld de uitbreiding van de woordenschat, wordt dit door leerlingen niet genoemd.

Socialisatie tussen leerlingen

Sommige professionals geven aan dat de activiteiten bijdragen aan socialisatie, bijvoorbeeld doordat er ontmoeting plaatsvindt tussen verschillende leerlingen uit de buurt, en leerlingen via die weg sociale vaardigheden ontwikkelen en kennismaking met verschillende achtergronden en culturen.

Wat vinden ouders?

Bij een meerderheid van de scholen geven ouders ook aan dat de activiteiten bijdragen aan socialisatie van hun kinderen. Ze vertellen thuis over andere kinderen die zij hebben ontmoet tijdens de activiteiten. Ouders merken op dat zij hierdoor met kinderen met een andere achtergrond of cultuur in contact komen, mee samenwerken, en soms vrienden worden, terwijl dat zonder de activiteiten waarschijnlijk niet zou zijn gebeurd. Ook hebben de leerlingen door de activiteiten meer kennis gekregen over andere culturen, bijvoorbeeld over vieringen en rituelen. Daarbij merken zij op dat de scholen uitdragen dat iedereen gelijk is. Ouders merken dat hun kinderen hierdoor beter met anderen kunnen omgaan en hier ook meer plezier in hebben.

“De grootste winst die ik zie bij mijn kinderen, is dat er door die activiteiten zo veel kans is voor kinderen om te zien dat ze dingen niet alleen hoeven te doen als ze dat niet willen doen, en dat het ook gewoon beter is om dingen samen te doen. Ik bedoel, als we allemaal op onze eigen eilandjes van ras en geloof zouden zitten, en ondertussen een beetje afgeven op de rest, daar wordt niemand beter van. Door al die activiteiten... Natuurlijk, iedereen is zijn eigen persoon en iedereen heeft zijn eigen achtergrond en overtuigingen, maar we doen het allemaal samen, en dat betekent gewoon heel veel.”

4.3.2 Opbrengsten voor gezinnen

Bestrijding armoedeproblematiek in gezinnen

Veel scholen zien dat de aanpak gezinnen met armoedeproblematiek helpt. Professionals geven wel aan dat zij armoede niet kunnen voorkomen of oplossen, maar dat zij wel waardevolle opbrengsten zien. Zo helpen scholen gezinnen met het krijgen van basisvoorzieningen als een bed, schoolspullen, kleding en maaltijden. Door bijvoorbeeld elke dag een ontbijt, lunch of fruit te verzorgen aan leerlingen, krijgen leerlingen die voorheen overdag niet konden eten, nu wel vast een gezonde maaltijd, waardoor ze ook beter tot leren komen. Ook zien enkele scholen dat ouders een stap hebben gezet in hun loopbaanoriëntatie.

Gedurende de looptijd van de subsidie groeit het bereik van de aanpak van scholen om gezinnen met armoedeproblematiek te helpen, volgens professionals. Ze vertellen bijvoorbeeld dat er komen over de jaren heen steeds meer ouders naar een Familieservicepunt op school toe. Er worden daardoor steeds meer hulpvragen beantwoord.

Wat vinden ouders?

Bij alle acht scholen is door ouders aangegeven dat de school gezinnen goed helpt bij armoedeproblematiek. Soms is er hulp voor alle ouders, soms alleen voor de ouders die dit nodig hebben. Ouders geven bijvoorbeeld aan dat zij, of ouders die zij kennen, door/via de school zijn geholpen met het krijgen van maaltijden, fruit, kleding, laptops, taal cursus, bijles, sportlessen en meubels als een bureau of bed voor zichzelf en/of hun kind. Ook is het voor kinderen van ouders die dit niet kunnen betalen, alsnog mogelijk om met kamp, schoolreisje of andere excursies mee te gaan. Ook wordt er rekening gehouden met armoedeproblematiek door gezinnen niet te vragen om bijvoorbeeld zelf een paasbrunch te verzorgen of zelf een surprise te maken, maar in plaats hiervan wordt het door de school geregeld of betaald, zodat er geen leerlingen of ouders zijn die zich buitengesloten voelen. Daarnaast worden ouders geholpen met financiële zaken, zoals het aanvragen van een stadspas of het invullen van belastingpapieren. Ouders vinden het belangrijk dat dit mogelijk is en zijn er positief over dat hun school dit aanbiedt, met name omdat zij merken dat veel ouders zich niet bewust zijn van de mogelijkheden en voorzieningen.

“Ik denk dat alles wat ze hier op school doen, eraan bijdraagt dat echt iedereen dezelfde kansen heeft, want je hoort heel vaak van ouders op andere scholen; ik zoek bijles voor mijn kind, of dit, of dat, en dan moeten ze zo zoveel betalen, en dan heb je een andere ouder die dat niet eens kan betalen. En dan zeg ik; oh, mijn kind zit op bijles en het kost mij niks. Het is toch gewoon fijn dat alle kinderen hier echt mee kunnen doen. Ze kunnen echt met alles meedoen en het ligt niet aan geld. Hier op school kan ik echt zeggen dat geld geen rol speelt. Iedereen is hetzelfde, iedereen wordt hetzelfde behandeld, iedereen heeft dezelfde kansen.”

Verschillende ouders geven ook aan dat de scholen helpen bij het verminderen van stress. Dit komt bijvoorbeeld doordat leerlingen na schooltijd nog het naschoolse aanbod volgen,

waardoor ouders meer rust hebben. Ook is vermindering van stress een onderwerp op sommige ouderbijeenkomsten.

Verbinding tussen de leefwereld thuis en op school

De aanpak zorgt voor meer verbinding tussen de leefwereld van leerlingen thuis en de leefwereld op school, geven meerdere scholen aan. Door de inzet op de relatie met ouders zijn ouders bijvoorbeeld beter op de hoogte van wat leerlingen op school leren. Ook zorgen voorzieningen en activiteiten in de school, zoals een kerstdiner waarbij ouders ook welkom zijn of een tandarts in de school waar kinderen met hun ouders naartoe gaan, ook voor meer verbinding tussen beide leefwerelden. Ook dragen excursies waarbij ouders ook mee gaan, bijvoorbeeld naar musea of de bibliotheek, eraan bij dat ouders beter weten wat leerlingen meemaken wanneer zij ook deze excursies doen. Verder zien enkele scholen dat ouders hun kinderen beter kunnen helpen met schoolwerk, en dat ouders de Nederlandse taal beter beheersen. Een van de professionals legt uit hoe de leefwerelden beter verbonden worden doordat de relatie met ouders verbeterd is:

“Ik denk wel dat, door de dingen met ouders binnen de school, het meer één geheel wordt en niet meer los wordt gezien als: ‘kind komt op school en ouder gaat weer weg’, zeg maar. Ik denk wel dat het nu meer een samenwerking is, en dat kan wel echt nog beter, maar ik denk wel dat het een begin is van: ‘we doen het met elkaar’. En dat daardoor die leefwereld tussen school en thuis een minder grote kloof wordt.”

Wat vinden leerlingen?

Op alle scholen geven de leerlingen aan dat ze het goed vinden dat ouders meer op school aanwezig zijn. Ze vinden het vooral nuttig omdat ouders op die manier ook iets leren – bijvoorbeeld door het volgen van Nederlandse les op school. Ook vinden leerlingen het goed dat ouders op school aanwezig zijn omdat ouders op die manier iets te doen hebben en omdat ouders kunnen helpen op school. Daarnaast vinden met name leerlingen in het VO het prettig dat ouders nu beter op de hoogte zijn van wat er op school gebeurt. Dit zorgt ervoor dat zij thuis makkelijker kunnen praten over wat zij tijdens schooltijd doen en dat ouders thuis hun kinderen beter kunnen helpen, bijvoorbeeld met huiswerk. Een leerling vertelt bijvoorbeeld over een kookles (Smaak te Pakken) waarbij ouders ook welkom waren:

“En zij kunnen zelf ook zien wat je doet op school en wat je hebt geleerd met Smaak te Pakken. Want thuis speel je altijd op je PlayStation of zo, en als je ouders dan vragen hoe het is gegaan, zeg je alleen maar ‘goed’. Dan denken ze dat het goed is gegaan, maar dan weten ze niet hoe het echt is gegaan en wat je hebt gedaan. En als de ouders komen met Smaak te Pakken, weten ze veel beter wat je hebt gedaan. Zoals met die kruidnagels, dan weten ze zelf wat een kruidnagel is, en dan kunnen ze aan hun eigen kinderen vragen over weetjes of zo.”

4.3.3 Opbrengsten voor de ouder-school-relatie

Sterkere relatie tussen ouders en de school

De relatie tussen ouders en de school is dankzij de aanpak verbeterd, geven veel scholen aan. Er is meer ontmoeting tussen ouders en het schoolteam en ouders zijn meer betrokken bij het organiseren van activiteiten. Professionals zagen vanaf het tweede jaar van de Amsterdamse Familieschool een verandering binnen het schoolteam in de manier waarop ouders worden benaderd. De aanpak binnen de school droeg er op sommige scholen aan bij dat het schoolteam meer begripvol en verwelkomend richting ouders werd. Wanneer ouders bijvoorbeeld niet naar een oudergesprek kunnen komen, kijken leraren bijvoorbeeld wat er aan de hand is en wat er voor ouders nodig is om wel te komen, in plaats van dat zij reageren vanuit onbegrip.

Er wordt bij ouders gepeild wat hun behoeften zijn, maar er wordt ook verkend welke buitenschoolse kennisbronnen er binnen gezinnen aanwezig zijn. Ouders worden dan ook steeds meer als partner gezien. Waar ouders in het verleden hulp vanuit instanties als bedreigend konden ervaren, heeft de verbeterde relatie met ouders er bovendien ook voor gezorgd dat sommige ouders meer open staan voor verwijzing naar instanties. Een van de professionals zegt dit over de verbeterde relatie met ouders:

“Ouders zijn eigenlijk ook een soort van partner. Een echte samenwerking met elkaar. En zo hebben we bijvoorbeeld ook de oudergesprekken ingericht: het eerste oudergesprek is een gesprek waarin de ouders vertellen over het kind, niet waarin de leraar vertelt over het kind. Dat soort dingen, dat is hier nu helemaal, onder andere door de Familieschool, echt aan het veranderen.”

Wat vinden ouders?

Ook ouders geven aan dat zij een goede relatie met, en betrokkenheid bij, de school voelen. Voor hen is het echter moeilijk om aan te geven of de relatie sinds/door de Amsterdamse Familieschool is versterkt, omdat het voor hen niet altijd duidelijk is op welke moment de relatie is versterkt, en of dat dan als gevolg van de activiteiten is. Een wisseling in schoolleiding of een nieuwe groepsleerkracht speelt namelijk ook een rol hierbij.

Hoewel de activiteiten vaak zijn gericht op de relatie tussen de school en ouders, dragen de activiteiten volgens ouders ook bij aan een sterkere band tussen ouders onderling. Door de activiteiten ontmoeten ouders elkaar en weten zij welke kinderen bij welke ouders horen. Dit alles draagt bij aan meer sociale cohesie, wat ouders een veilig gevoel geeft. De familiescholen dragen dus bij aan verbinding op verschillende dimensies en tussen verschillende actoren.

Groter bereik onder ouders

Professionals op alle familiescholen geven in de interviews aan dat het bereik onder ouders is vergroot sinds de familieschool-aanpak. Zij bereiken meer gezinnen met hun activiteiten en beantwoorden meer hulpvragen van gezinnen. Ook zien scholen dat steeds meer ouders naar oudergesprekken en andere ouderbijeenkomsten komen. Hierbij speelt volgens veel scholen een zogenoemd 'sneeuwbaaleffect' een rol: doordat meer ouders vertrouwen krijgen in de school en deelnemen aan activiteiten, stimuleren zij op hun beurt steeds meer ouders om ook vertrouwen te krijgen en deel te nemen aan activiteiten. Een van de professionals vertelt over het 'sneeuwbaaleffect':

"Je ziet daarin ook wel echt een verschuiving, waar je eerst ouders echt aan de hand moest meenemen, kan je nu wat meer verantwoordelijkheid bij ouders neerleggen, zodat zij ook de olievlek gaan verspreiden. En dat vind ik wel echt een succes die we wel behaald hebben."

Hoewel veel scholen spreken over een groter bereik onder ouders, is er nog ruimte om dit verder te laten groeien. Op een aantal scholen noemen professionals dat bij sommige activiteiten het bereik onder ouders juist laag was, waardoor enkele activiteiten zijn beëindigd. Het gaat bijvoorbeeld om sportlessen, taalcurssussen of koffieochtenden voor ouders. Soms heeft dit een praktische reden, zoals het gebrek aan een goede ruimte op school. Daarnaast noemen professionals stigma/schaamte bij ouders, een taalbarrière tussen school en ouders als oorzaken. Ook gaven professionals aan dat zij met name een vaste groep ouders bereiken en dat andere ouders lastiger te bereiken zijn. Tot slot speelt bij de voortgezet onderwijs-scholen mee dat de afstand (zowel letterlijk als figuurlijk) tussen ouders en school bij hen groter is dan in het primair onderwijs.

4.4 Succesfactoren en risicofactoren

Verschillende factoren hebben invloed op de implementatie – en daarmee ook op de opbrengsten – van de activiteiten van de familiescholen. Het gaat zowel om factoren in de school, als factoren in de bredere context van de school, zoals de wijk of de samenleving. De factoren die specifiek invloed hebben op duurzaamheid en borging van de aanpak staan beschreven in paragraaf 5.

4.4.1 Succesfactoren

Draagvlak creëren

De belangrijkste succesfactor is volgens professionals een goede voorbereiding van de aanpak. Het gaat hier allereerst om het creëren van draagvlak onder betrokkenen. Hierbij werkt het bevorderend als de aanpak aansluit bij de bestaande werkwijze en visie van de school, bijvoorbeeld als er in de school al langere tijd werd gewerkt aan kansengelijkheid of armoedebestrijding. In de opstartfase gaven scholen aan dat het prettig was voor leraren dat zij konden meedenken over schoolverandering. Doordat er meer mogelijk is door de subsidie, namen leraren hun rol in schoolvernieuwing ook serieus. Dit had volgens sommige scholen ook een positieve werking op de professionalisering van leraren.

De leraren moeten bij een AFS-aanpak meer doen dan les geven en moeten bereid zijn ook buiten de klas bezig te zijn met het tegengaan van kansengelijkheid op de school. Dit vraagt om draagvlak voor AFS binnen het team en een gedeelde *mindset*. In bredere kring vraagt de continuïteit van AFS het maken van goede afspraken op de school en met betrokken partijen: wat wordt er van iedereen verwacht?

Bij het creëren van draagvlak hoort ook het verzamelen van input en behoeften. Niet alleen onder leraren, maar bij alle betrokkenen, zo ook ouders, leerlingen en externe partijen, bijvoorbeeld in de vorm van een behoeftetepeiling onder ouders aan het begin van het schooljaar. Vervolgens is – op basis van de verzamelde behoeften en informatie – het ontwikkelen van een goede visie en opzet belangrijk voor het succes. Eén van de professionals zegt het volgende over dit proces:

“Wat in de initiëring heel belangrijk is, is dat je met elkaar in gesprek gaat, dus al die stakeholders betreft, ophalen wat de behoefte is, en van daaruit een haalbaar plan gaat maken waarin alle partijen zich herkennen. En dan klein beginnen en dat uitbouwen.”

Laagdrempelig, zichtbaar en toegankelijk voor ouders

Vrijwel alle scholen geven aan dat laagdrempeligheid, zichtbaarheid en toegankelijkheid naar ouders toe een belangrijke succesfactor is. Om laagdrempelig te zijn en ouders te laten weten dat ze welkom zijn in de school, worden ouders bijvoorbeeld actief uitgenodigd om de school binnen te komen, koffie te drinken, met elkaar te sparren, en gezellig bij elkaar te zijn. Om zichtbaar te zijn voor ouders helpt het bijvoorbeeld om een vast aanspreekpunt, zoals een oudercoördinator, in te stellen die fungeert als brug tussen school en ouders, en herhaaldelijk

aan ouders bekend te maken dat diegene er is en wat diegene kan betekenen. Voor buitenschoolse activiteiten geven professionals aan dat het belangrijk is om deze laagdrempelig te maken door hier geen kosten voor te rekenen. Om toegankelijk te zijn, waarderen en benutten scholen bijvoorbeeld meertaligheid, bijvoorbeeld door 'welkom' in alle talen in de school te tonen, of door ervoor te zorgen dat de ouderbijeenkomsten op elkaar aansluiten in plaats van met veel tijd ertussen, of door ervoor te zorgen dat de ouderkamer op een toegankelijke plek in de school gevestigd is. Een van de professionals zegt het volgende over hoe zij laagdrempelig, zichtbaar en toegankelijk proberen te zijn voor ouders:

"En ik denk wel dat het ook belangrijk is, dat wij willen uitstralen dat wij een solide partner zijn. Dus ouders weten dat wij bereikbaar zijn. De deur van de directiekamer staat altijd open. Gewoon door aan te geven dat iedereen welkom is, en dat zij gewoon binnen kunnen lopen. Probeer gewoon ook aan te geven van: 'wat er ook is, kom gewoon bij ons langs'."

In de eerste jaren waren de activiteiten volgens professionals ook toegankelijker voor ouders als zij de mensen die hierbij betrokken waren al kenden. Het hielp bijvoorbeeld als er werd samengewerkt met een bekende organisatie uit de wijk of als de mensen die bij een Familieservicepunt werken al bekend waren. Ook noemen professionals dat het bevorderend werkte als een groep meertalige ouders betrokken was, bijvoorbeeld als ouderraad, zodat andere ouders gemakkelijk met hen kunnen communiceren.

Wat vinden ouders?

Door ouders van alle scholen, behalve van één VO-school, is aangegeven dat de school laagdrempelig, zichtbaar en toegankelijk is en dit bijdraagt aan een betere relatie met de school.

De *laagdrempeligheid* betekent voor ouders vooral dat de schoolleiding en leraren makkelijk benaderbaar zijn, bijvoorbeeld door elke ochtend bij de deur te staan om ouders en leerlingen te begroeten en aan te spreken. Bij sommige scholen staan ook de intern begeleider of administratieve medewerkers bij de deur, dit wordt door ouders zeer gewaardeerd. Ook helpt het als ouders het gevoel hebben dat ze altijd de school mogen binnenlopen of leraren een berichtje mogen sturen, zonder dat ze altijd eerst een afspraak moeten maken. Onder meer voor ouders die beperkt de Nederlandse taal beheersen is het fijn als ze de school kunnen binnenlopen zonder eerst een afspraak te hoeven maken, geven ouders aan.

De *toegankelijkheid* betekent voor ouders dat er bij het organiseren van de tijd en locatie van bijeenkomsten rekening wordt gehouden met (volle) agenda's van ouders, dat niet alle ouders een auto hebben, en dat niet alle ouders inschrijvingskosten kunnen betalen. Ook vinden ouders de school toegankelijk als iedereen welkom is, ongeacht achtergrond, cultuur of religie. Verder betekent toegankelijkheid ook dat communicatie met ouders in verschillende

talen mogelijk is, of dat iemand in het schoolteam ouders kan helpen bij het vertalen van Nederlandstalige berichten.

Ook *communicatie* vanuit de school is voor ouders belangrijk. Regelmatige updates via een nieuwsbrief en ouderapp is belangrijk voor de betrokkenheid van ouders bij hun kind en de school. Ook waarderen ouders het als een externe partij ouders op de hoogte houdt van de ontwikkelingen van hun kind. In de communicatie vinden ouders het belangrijk dat er goed naar hen geluisterd wordt en dat er vertrouwelijk wordt omgegaan met informatie.

Hoewel sommige ouders toegankelijkheid als succesfactor hebben ervaren, noemen sommige ouders juist voorbeelden van manieren waarop de school of bepaalde activiteiten juist *ontoegankelijk* zijn, wat een risico is voor de relatie tussen ouders en de school. Als voorbeeld wordt genoemd dat sommige alleenstaande moeders voor jonge kinderen geen opvang kunnen regelen, waardoor ze niet bij ouderbijeenkomsten aanwezig kunnen zijn. Ook noemen ouders van één school dat er door de school niet is geluisterd naar de wensen van ouders toen de school een Familieschool werd, wat ertoe heeft geleid dat zij geen meerwaarde van de Familieschool ervaren als het gaat om de relatie tussen school en ouders. Dit is echter met name in de tweede ronde interviews genoemd, in de laatste ronde interviews is dit niet meer door ouders naar voren gebracht; mogelijk komt dit doordat de activiteiten van de Familieschool verder zijn versterkt en geborgd in de school.

In de tweede ronde focusgroepen is ook door sommige ouders genoemd dat zij kansengelijkheid ervaren, ook in de school. Ouders hebben bijvoorbeeld het gevoel dat het eindadvies wordt beïnvloed door de opleiding en/of het taalniveau van de ouders. Ook is enkele keren genoemd door ouders dat kinderen meer kansen hebben wanneer hun ouders de tijd en de kennis hebben om hun kind thuis met schoolwerk te helpen, of om actief de school om hulp te vragen.

“Dus is er kansengelijkheid voor alle kinderen? Nee. Kijk, er zijn ouders die het niet kunnen betalen en ouders die niet weten waar ze moeten zijn, maar er zijn ook ouders die bezig zijn met andere dingen, die niet zoveel aandacht hebben voor het kind, die hebben zoiets van nou je gaat naar school, daar doe je het en thuis niet bezig zijn met het kind verder ontwikkelen. Dus voor het kind heb je geen kansengelijkheid. Ik vind dat, dat op school zou moeten gebeuren, binnen school, voor iedereen hetzelfde uiteindelijk. Maar dat is niet zo.”

Projectleiding

Meerdere scholen noemen goed leiderschap/ een goede projectleiding een belangrijke succesfactor. Het gaat hierbij bijvoorbeeld om een (project)leider die veel expertise heeft, die verantwoordelijkheden kan beleggen bij de juiste personen, en het proces coördineert, bewaakt en monitort. Ook gaat het om een (project)leider die toegankelijk en laagdrempelig is voor ouders, zodat diegene ouders met hulpvragen kan verbinden aan de juiste personen in de

school. Hierop aansluitend noemen sommige professionals de aanwezigheid van een duidelijk plan of een visiedocument als succesfactor. De projectleider bewaakt de doelen uit dit plan.

Op scholen waar een stabiele projectleider bij aanvang al aanwezig waren lukte het ook beter om de AFS-activiteiten relatief snel te implementeren. Scholen waarbij dit nog niet het geval was, of waar in de beginperiode veel wisselingen plaatsvonden hebben hier langer de tijd voor nodig gehad.

Samenwerking in een netwerk

Wat ook door veel scholen is genoemd als succesfactor, is de samenwerking in een netwerk van andere familiescholen en/of externe partners. Samenwerking tussen familiescholen in dezelfde wijk is onder andere belangrijk om gezamenlijk de gezinnen en hun behoeften in beeld te hebben. Zo hebben scholen niet alleen zicht op de situatie in de eigen school, maar ook in de omgeving. Ook kunnen scholen onderling kennis delen en van elkaar leren. Een van de professionals zegt het volgende over het belang van samenwerken:

“En het mooie is ook dat je weer de verbinding terugziet. Zo krijg je toch dat je je met elkaar verantwoordelijk voelt. Dat je niet alles op een eilandje doet, juist omdat de verbinding zo een belangrijk ding is in een Amsterdamse Familieschool.”

Voor de samenwerking met externe partners is het volgens professionals belangrijk om tijd te investeren in het uitzoeken van partners die goed passen bij de school en bij de Amsterdamse Familieschool. Soms bleken er innovatieve vormen van samenwerking mogelijk, bijvoorbeeld een uitruil met een muziekschool die gratis gebruik mocht maken van schoolruimtes in ruil voor muzieklessen voor leerlingen. Volgens professionals werkt een school idealiter niet met te veel externe partners en komt het de aanpak ten goede als er sprake is van een nauwe samenwerking waarin sprake is van een win-winsituatie. Bijvoorbeeld doordat leraren tijdens een gastles door een samenwerkingspartner hun handen vrij hebben en die tijd op een andere manier nuttig kunnen besteden.

Professionalisering van leraren

Enkele scholen geven aan dat het professionaliseren van leraren een belangrijke succesfactor is. Uitgangspunt is dat het werken aan kansengelijkheid complex is en om specifieke kennis, vaardigheden en houdingen van het schoolteam vraagt. Leraren zijn de basis, zo geven de professionals aan; zij zijn degenen die communiceren met, en problemen signaleren bij, gezinnen. Een van de professionals legt uit waarom professionalisering nodig is bij het streven naar kansengelijkheid:

“Want als je het hebt over de kansengelijkheid, of het vergroten van kansen, dan heb je het ook over; hoe geef je onderwijs vanuit hogere verwachtingen, en hoe kan je het geloof in eigen kunnen van kinderen versterken? Dat zijn termen die nu best wel veel rondgaan, maar het zijn wel hele ingewikkelde processen die daaraan voorafgaan, en wij hebben daar de expertise voor in het team.”

Vroeg beginnen en preventief werken

Door enkele scholen is vroeg beginnen en preventief werken genoemd als succesfactor. Dit betreft bijvoorbeeld intensieve samenwerking met de voorschool, idealiter in hetzelfde gebouw. Bij inschrijving voor de voorschool krijgen scholen direct zicht op onder andere het inkomen van ouders, en kunnen zij indien nodig hulp inschakelen of ouders wijzen op bepaalde voorzieningen in de school en/of wijk. Ook kunnen scholen door vroeg samen te werken met de voorschool een doorgaande lijn inzetten, bijvoorbeeld door al vanaf de voorschool traumasensitief te werken. Een ander voordeel is dat al vroeg gewerkt kan worden aan het bevorderen van bepaalde vaardigheden, zoals Nederlandse taalvaardigheden.

Gebruik maken van de buitenschoolse kennisbronnen van gezinnen

Waar in het beleid van zowel scholen als de gemeente aandacht is voor wat leerlingen en ouders nodig hebben en hoe de familiescholen ondersteuning kunnen bieden, is het belangrijk om daarnaast voldoende aandacht te besteden aan de buitenschoolse kennisbronnen van leerlingen en ouders. Buitenschoolse kennisbronnen zijn de kennis, vaardigheden, ervaringen of personen die in het gezin of gemeenschap van leerlingen aanwezig zijn. Door deze kennisbronnen te herkennen en benutten kunnen scholen de ontwikkeling en welbevinden van leerlingen vergroten.

Enkele familiescholen maken gebruik van buitenschoolse kennisbronnen. Dit doen zij op verschillende manieren. Ouders worden bijvoorbeeld gevraagd om een les te geven over hun beroep. Zo heeft een ouder die ingenieur is een les robotica gegeven, en zijn er lessen naaien en koken gegeven. Ook gaan kinderen soms met de klas langs bij het bedrijf van een ouder. Verder komen meertalige ouders voorlezen in een andere taal dan Nederlands en staat er bij ingang van scholen in alle talen ‘welkom’. Het gebeurt ook dat ouders worden gevraagd om in de klas iets te vertellen over de geschiedenis van hun familie, bijvoorbeeld als dit aansluit bij het thema dat er bij wereldoriëntatie wordt behandeld. Tot slot worden ouders gevraagd om mee te helpen bij de organisatie van activiteiten, zoals de bibliotheek, schoolreis of schoolfeesten.

Overige

Andere succesfactoren die door enkele scholen zijn genoemd, zijn bijvoorbeeld om de leraren zo min mogelijk extra te belasten, door focus aan te brengen in de aanpak en niet te veel

tegelijkertijd te willen doen, en dat scholen door de scholensluitingen meer zicht hebben gekregen op de thuissituatie van leerlingen. Ook was het voor scholen waar bepaalde factoren al aanwezig waren, bijvoorbeeld een laagdrempelige sfeer tussen ouders en professionals, makkelijker om de aanpak te implementeren.

4.4.2 Risicofactoren

Tekort aan personeel, ruimte en tijd

Een risico dat door bijna alle scholen is genoemd, is een tekort aan personeel, ruimte en/of tijd. Er is bijvoorbeeld te weinig personeel om naschoolse activiteiten aan te bieden, er zijn te weinig fysieke ruimtes om ouders te ontvangen, en externe specialisten zijn vaak voor beperkte tijd inzetbaar. Bij het tekort aan personeel spelen uitval en personele wisselingen ook een rol. Wisselingen in de schoolleiding of het lerarenteam waren in de opstartfase voor sommige scholen belemmerend om de aanpak te implementeren. Maar ook als de aanpak eenmaal liep op een school werkt dit belemmerend voor de continuïteit van de aanpak. Nieuwe collega's hebben tijd nodig om bekend te raken met de aanpak, en vooral voor leraren is die tijd er niet altijd. Ook leiden wisselingen ertoe dat er niet altijd vaste, vertrouwde gezichten zijn voor ouders en leerlingen, terwijl dat juist belangrijk is voor de familiescholen. Als sleutelfiguren voor de aanpak, zoals een directeur, worden vervangen, kost het veel tijd om opnieuw een vertrouwensband met ouders op te bouwen.

Wat vinden ouders?

Bij zes scholen is door ouders genoemd dat er te weinig bijeenkomsten voor ouders worden georganiseerd. Mogelijk is dit als gevolg van het tekort aan personeel, ruimte en tijd dat professionals noemen, zoals hierboven beschreven. Veel ouders hebben een sterke behoefte aan koffieochtenden, omdat dit een laagdrempelige manier is om andere ouders te ontmoeten. Daarnaast waren de koffieochtenden een gelegenheid waar cursussen en informatie werd gegeven vanuit de school, waar ook meer behoefte aan is bij ouders. Ouders van een middelbare school geven aan dat het enige contactmoment met de school het tien-minuten-gesprek is, maar dit vinden zij veel te kort. Opmerkelijk is dat veel ouders aangeven dat er een aantal jaren terug, voor de Familieschool en dus ook voor de Covid19-pandemie, wel (meer) koffieochtenden werden georganiseerd door de school.

Stigma en schaamte rond armoedeproblematiek

Volgens enkele professionals is het belemmerend dat er stigma en schaamte is rond armoedeproblematiek, omdat dit ouders beperkt in het vragen om hulp. Ouders vinden het

soms lastig om de school om hulp te vragen, vooral in het begin is een school niet direct een vertrouwde omgeving. Dit speelt in het bijzonder in het voortgezet onderwijs, waar het voor ouders niet altijd bekend is dat zij voor armoedeproblematiek de school om hulp of advies kunnen vragen.

Wat vinden ouders?

Bij een meerderheid van de scholen is door ouders aangegeven dat schaamte een rol speelt bij het durven te benaderen van de school bij armoedeproblematiek. Vaak vertellen ouders hierbij niet over zichzelf maar over andere ouders van de school. Het is volgens hen met name belemmerend voor ouders als het duidelijk is voor anderen dat zij voor armoedeproblematiek de school benaderen, bijvoorbeeld doordat een zichtbaar fysiek loket specifiek voor armoedeproblematiek is ingericht.² Volgens ouders zoeken andere ouders liever hulp buiten de school, of zelfs buiten de wijk. Het beste zou volgens hen zijn als ouders laagdrempelig terecht kunnen bij de school voor vragen, zonder dat voor anderen zichtbaar is waar die vragen over gaan.

Door enkele ouders is ook genoemd dat angst en wantrouwen belemmerend werken voor het vragen om hulp. Zij weten van andere ouders dat zij bang zijn voor consequenties als zij de school benaderen. Zij vrezen dat de school instanties zoals Jeugdzorg inschakelen wanneer er problematiek speelt. Een van de ouders beschrijft de volgende oplossing hiervoor:

“Ik denk wel dat de school daar juist een rol in kan spelen, omdat ze dat vertrouwen van ouders hebben. Als een collega van die andere partijen een keer bij de koffieochtend langskomt, en vertelt wat hun werkwijze is. Ik denk wel dat dat helpt. Dan leren zij hen toch kennen, want nu kennen ze alleen de horrorverhalen, dus ik denk wel dat daar wel echt een kans ligt voor de school, om de partijen waar wantrouwen over is, aan zich te binden en uiteindelijk richting de ouders te gaan. Want het zou wel echt heel sneu zijn als er wel echt mensen zijn die geholpen moeten worden, maar die hulp niet krijgen, omdat ze zo angstig zijn. En dit is niet alleen voor deze school, ik denk dat het een landelijk probleem is dat die angst gewoon groot is.”

Moeilijk te bereiken doelgroep

Met name in de eerste jaren vertelden professionals dat het lastig voor hen was om ouders te bereiken. De problematiek die speelt bij sommige ouders maakt het voor hen soms lastiger om betrokken te zijn. Ook ervaren professionals dat er een taalbarrière is tussen de school en ouders die nog beperkt Nederlands spreken, en vinden zij het soms lastig om ouders met een

² In een apart rapport van de Hogeschool van Amsterdam (later te verschijnen, naar verwachting eind 2023) wordt ingegaan op deze voorzieningen voor ouders. In deze rapportage staat het coachingstraject voor enkele familiescholen centraal met gerichte aandacht voor armoedeproblematiek.

jonger kind te bereiken, bijvoorbeeld omdat ouders geen oppasmogelijkheden hadden. De AFS-aanpak lijkt hier na verloop van tijd vruchten af te werpen: in de laatste interviewronde geven professionals aan dat het bereik onder ouders is gegroeid door de AFS-aanpak die is gegroeid in de looptijd van het project.

Wat vinden ouders?

Ook door ouders is meerdere keren genoemd dat het bereik buiten ‘het vaste groepje ouders’ lastig is. Zij zien vaak dezelfde ouders bij bijeenkomsten: het zijn vaak ouders uit de ouderraad of de ouders die regelmatig op school zijn om brood voor de kinderen te smeren. Zij vinden dat bij een Familieschool alle ouders een rol hebben.

“De grootste uitdaging die ik zie bij de participatie aan de school, en ik denk dat dit gebeurt bij alles waar vrijwilligerswerk bij komt kijken, is dat je op een gegeven moment een bepaalde groep hebt, die meestal het meeste doet. En de uitdaging is vooral; hoe betrek je de ouders erbij die nog niet meedoen. Weet je, [activiteit] gingen we flyeren om nog meer ouders mee te krijgen, en wat ik dan heel vaak te horen kreeg is dat, voornamelijk vaders, zeiden van; nee, ik heb het te druk. Terwijl het zo jammer is, en ik weet niet hoe ik dat aan die vaders kan overbrengen, van luister, je krijgt energie van deze avond, ook al moet je de hele dag werken en kom je een halfuur te laat en wil je eigenlijk uitrusten. Om ouders die nog niet zo veel of helemaal niet participeren, om die mee te krijgen, dat is waar de uitdaging ligt.”

Moeilijk te realiseren samenwerkingen

Sommige scholen zijn ertegenaan gelopen dat de werkwijze van de externe partij – bijvoorbeeld bij het inzetten van studenten – niet aansluit bij de visie of aanpak van de school. Het kost scholen soms veel tijd om geschikte samenwerkingspartners te vinden. Ook noemen sommige scholen dat het aanbod van samenwerkingspartners op het gebied van cultuureducatie erg klein is in de wijk.

De Covid19-pandemie

Tot slot was in de eerste jaren de situatie rondom de pandemie en de hectiek in het onderwijs door die situatie voor veel scholen een belemmering. Met name ouderactiviteiten waren ten tijde van de interviews in die periode op veel scholen nog nauwelijks van de grond gekomen: doordat ouders de school niet in mochten waren deze activiteiten lastig te realiseren.

4.5 Duurzaamheid en borging

4.5.1 Er is sprake van borging in de school

Bij verschillende familiescholen is het gelukt om de activiteiten duurzaam in te zetten en te borgen in de school. Scholen merken dat de aanpak, die een aantal jaren geleden klein is begonnen, steeds verder wordt verstevigd en geborgd. Bij sommige scholen zijn de activiteiten uitgebreid, andere scholen zijn niet meer gaan doen maar hebben juist de bestaande activiteiten verstevigd. Verduurzaming houdt ook in dat er (steeds meer) draagvlak is bij betrokken leraren, ouders en samenwerkingspartners, en dat het bereik onder ouders steeds groter wordt omdat het vertrouwen in de school als het ware als een olievlek wordt verspreid. Aan de start van de Amsterdamse Familieschool gaven scholen aan dat de subsidie het mogelijk maakte om veranderingen door te voeren die scholen al langer voor ogen hadden. De wil was er al, maar er was niet altijd de mogelijkheid. Door de financiële middelen worden drempels weggenomen om schoolveranderingen te kunnen doorvoeren.

Verschillende succesfactoren dragen bij aan borging in de school. Allereerst helpt het als de aanpak niet afhankelijk is van een persoon in de school, maar dat er meerdere personen verantwoordelijk zijn en/of de verantwoordelijkheden gemakkelijk en snel overgedragen kunnen worden. Hierbij is het belangrijk dat meerdere mensen, niet alleen in het schoolteam maar ook ouders en partijen, eigenaarschap voelen over (delen van) de aanpak, en dat de inhoudelijke kennis bij meerdere personen in de school aanwezig is. Ten tweede is het belangrijk dat de aanpak is vastgelegd, bijvoorbeeld in de vorm van een draaiboek, zodat bij uitval van enkele personen altijd transparant en overdraagbaar is wat er moet gebeuren. Ten derde helpt het als de Familieschool aanpak geïntegreerd is in de schoolcultuur en het schoolbeleid, en dus ‘alles verbonden is met elkaar’, geven professionals aan. Dit betekent ook dat, als er met externe partners wordt gewerkt, er altijd personen uit de school zijn die op de hoogte zijn van hun werkwijze. Een van de professionals legt uit hoe zij werken aan borging:

“Het is niet een apart project, het is deel van een integrale aanpak, waarbij iedereen betrokken is. Kijk, we kopen expertise in, zoals bij robotica, van mensen die er echt verstand van hebben, maar tegelijkertijd laten we ook iemand meelopen van de school, zodat die daar ook kennis van heeft en misschien op een gegeven moment een stuk kan overnemen. Dus borging en duurzaamheid, want het zou zonde zijn als het klaar is als de subsidie stopt. Juist omdat je mooie slagen hebt gemaakt, wil je het verduurzamen. Nu zijn die vier jaar bijna voorbij, dus zijn we misschien wel wat bewuster ermee bezig, maar het heeft eigenlijk al sinds het begin wel in de lijn gezeten waar we mee bezig waren.”

Enkele professionals geven echter wel aan dat het belemmerend is voor borging van de aanpak, dat – ten tijde van de interviews – onduidelijk was of en hoe de subsidie voortgezet zou worden. Dit leidt ertoe dat schoolteams elk jaar in onzekerheid moeten verkennen hoeveel geld

er beschikbaar is om de Familieschool aanpak voort te zetten. Dit is met name belemmerend voor de continuïteit en het opzetten van een lange-termijnplan, want bij het werken aan kansengelijkheid en armoedebestrijding is juist een structureel plan nodig, zo geven professionals aan. Daarnaast kunnen sommige activiteiten mogelijk niet meer plaatsvinden zonder de subsidie.

4.5.2 Verbeterpunten en plannen eigen school

De familiescholen noemen enkele verbeterpunten en concrete plannen voor de nabije toekomst. Kijkend naar de leerlingen, dan wil men meer leerlingen bereiken met de activiteiten door activiteiten voor de onderbouw ook aan de bovenbouw aan te bieden. Kijkend naar de ouders wil men ouderactiviteiten zoals voorlichting vaker laten plaatsvinden. Ook is er het voornemen om de buitenschoolse kennisbronnen van ouders beter in beeld krijgen en benutten. Kijkend naar samenwerkingspartners, geven de scholen aan meer te willen samenwerken met partners uit de wijk.

Een deel van de voornemens heeft betrekking op de eigen organisatie. Het meest genoemd is de wens tot meer samenwerking en kennisdeling tussen scholen voor primair onderwijs en voortgezet onderwijs uit de omgeving. Ook willen professionals de aanpak breder inzetten binnen de eigen school en verder werken aan borging en verduurzaming in de school

Wat vinden leerlingen?

Dat leerlingen over het algemeen positief zijn over AFS-activiteiten blijkt wel uit het feit dat veel zij als voornaamste tip geven: organiseer nog meer activiteiten. Daarnaast zouden leerlingen meer inspraak willen hebben in het aanbod op school. Bijvoorbeeld door na afloop van activiteiten met leerlingen te evalueren. Ook vinden leerlingen het jammer dat ze niet altijd invloed hebben op welke activiteiten zij volgen: soms zijn activiteiten erg populair en zijn er maar beperkt plaatsen, soms werden zij zonder overleg overgeplaatst naar een andere activiteit.

4.6 Verschillen tussen familiescholen

4.6.1 Snelheid van implementatie

In het eerste jaar van de AFS-aanpak en dit onderzoek, tekende zich een beeld af van twee groepen scholen. Enerzijds zagen we een kopgroep van scholen die voortvarend te werk gingen en waar de AFS-aanpak snel concreet werd; activiteiten kwamen snel van de grond. Anderzijds zagen we scholen die om verschillende redenen (bijvoorbeeld personeelwisselingen of het gebrek aan een projectleider) meer moeite hadden om de AFS-aanpak te implementeren; activiteiten kwamen hier pas later van de grond.

Na drie schooljaren AFS zien we in de focusgroepen met professionals geen verschillen tussen deze groepen scholen wat betreft de gepercipieerde opbrengsten ‘vergroot welbevinden van leerlingen’, ‘bestrijding van armoedeproblematiek’ en ‘het vergroten van de leefwereld van leerlingen’. Ook zien we geen verschillen in de factoren die professionals noemen als bevorderend of juist belemmerend voor de implementatie van AFS.

Wat opvalt is dat professionals van scholen die in eerste instantie wat achterbleven qua implementatiesnelheid tijdens de laatste focusgroepen meer spreken over verbeterde schoolprestaties. Op scholen uit de kopgroep kwam dit minder ter sprake. Bij scholen uit de kopgroep werd in de focusgroepen juist verbinding van leefwerelden vaker genoemd als opbrengst. Op de scholen met een langzamere start werd dit punt juist genoemd als iets dat lastig is om voor elkaar te krijgen. Ook spraken scholen uit de kopgroep vaker over ouderbetrokkenheid en een betere relatie tussen school en ouders als opbrengst van de AFS-aanpak. Verder valt op dat professionals op scholen met een langzamere start in de laatste focusgroepen nog activiteiten noemden die zij in de toekomst nog wilde implementeren. Professionals op scholen met een snellere start noemden dit niet. Het lijkt er dus op dat scholen met een langere startfase nog niet alles wat zij voor ogen hadden hebben geïmplementeerd en bereikt.

4.6.2 Wel of geen familieservicepunt

Als we kijken naar scholen met en zonder familieservicepunt, dan zien we geen verschillen in de mate waarin professionals zicht lijken te hebben op armoede onder hun leerlingenpopulatie. Op zowel scholen met als zonder familieservicepunt noemen professionals dezelfde aanwijzingen waaraan ze dit herkennen. Wel lijken professionals op scholen met een familieservicepunt de invloed van armoede op de sociaal-emotionele en de cognitieve ontwikkeling van een kind iets beter onder woorden te kunnen brengen. Het lijkt erop dat er op deze scholen meer kennis is over armoedeproblematiek.

Uit de focusgroepen blijkt geen duidelijk verschil tussen scholen met en zonder familieservicepunt in de mate waarin de bestrijding van armoede als opbrengst van AFS gezien wordt. Zowel scholen met als zonder familieservicepunt noemen voorbeelden van hoe hun aanpak bijdraagt aan het verminderen van de gevolgen van armoede. Of dat ook echt zo is, is op basis van de focusgroepen onduidelijk. Gezien scholen met familieservicepunt waarschijnlijk meer kennis over armoedeproblematiek opbouwden, is het mogelijk dat hier op scholen zonder familieservicepunt minder zicht op is.

Wat wel opvalt is dat professionals op scholen met een familieservicepunt meer en uitgebreider spreken over de verbeterde relatie tussen ouders en school. Hierbij vertellen zij bijvoorbeeld dat er binnen de school meer begrip is ontstaan voor ouders en dat medewerkers van school laagdrempeliger contact leggen met ouders.

5. CONCLUSIE

Amsterdamse
Familieschool
ONDERZOEK

5.1 Conclusie

Dit rapport is de eerste externe evaluatie van het AFS-programma, dat startte met een groep van tien scholen, waaronder acht basisscholen en twee scholen voor voortgezet onderwijs. In dit onderzoek, dat startte met negen scholen (één school viel buiten dit onderzoek), konden uiteindelijk gegevens voor het onderzoek worden verzameld voor acht scholen; bij één school konden ondanks vele inspanningen onvoldoende gegevens worden verkregen.

5.1.1 Welke concrete activiteiten zijn gepland door de scholen met betrekking tot de AFS-pijler “Leerlingen”; “Ouders” en “Samenwerking”?

De aanpak van de Amsterdamse Familieschool verschilt per school. De Amsterdamse Familieschool is niet één interventie met voor alle scholen vergelijkbare doelen en dezelfde of verwante activiteiten voor de drie pijlers van het project, namelijk de leerlingen, ouders en samenwerkingen met partners in de stad. De projectplannen van de scholen bij de start verschillen in de breedte van hun programma en de specifieke doelen. Van de in totaal 88 activiteiten uit alle projectplannen heeft 36.3 procent betrekking op leerlingen (32 keer genoemd), 44.3 project op de ouders (39 keer genoemd) en 19.3 procent op samenwerking met partners rondom de school (17 keer genoemd). Het accent ligt in de projectplannen, zo bezien, op het leefmilieu van de school, de verbinding tussen school en thuis en deels de thuissituatie zelf, op enige afstand gevolgd door een schooloverstijgende (‘systemische’) aanpak met partners om de pedagogische basis in die wijk te versterken.

Het organiseren van extra activiteiten voor de leerlingen als extra curriculair aanbod loopt als een rode draad door de projectplannen. De activiteiten gericht op kinderen waren het stimuleren van de taalontwikkeling, cognitieve ontwikkeling, algemene ontwikkeling, burgerschap, culturele kennis, sociale vaardigheden en gezondheid. Er ligt, zo bezien, een raakvlak met de Verlengde Schooldag (zie bijvoorbeeld Kennisrotonde, 2018) en de Brede School, waar ook het verbreden van het curriculum centraal stond. Voor de ouders is het vergroten van de ouderbetrokkenheid een herkenbaar thema bij veel scholen. Activiteiten voor ouders waren gericht op het vergroten van de ouderbetrokkenheid bij school, ondersteuning van de taalontwikkeling en/of ondersteuning bij opvoeding en/of financiële zaken.

Bij de samenwerking met pedagogische partners geven enkele scholen aan bestaande samenwerkingen te willen versterken, soms gericht op het versterken van het schoolaanbod, soms gericht op het creëren van meer cohesie in de wijk. Partners die worden genoemd, zijn met name het Ouder- en kindteam (OKT), Stichting Studiezalen en Stichting SEZO (voor Nieuw-West) voor maatschappelijke dienstverlening, eventueel aangevuld met diverse andere partijen (gemeente, Ymere, logopedie, bibliotheek, Tropenmuseum, muziekschool, commerciële

onderwijsadviesdiensten, aanbieders van educatieve programma's). Deze samenwerking is telkens gericht op het versterken van de pedagogische basis (zie Hoex et al., 2022).

5.1.2 Wat is de beginsituatie op de familiescholen: welbevinden van kinderen en ouders, behoefte aan opvoedingsondersteuning en ouderbetrokkenheid, en samenwerking tussen scholen en andere maatschappelijke partners?

De kleine groep leerlingen en de ouders uit het kleine, kwantitatieve deel van de inventarisatiefase geven, gemiddeld genomen, een positief beeld over hun welbevinden, de ouders geven over het algemeen aan dat zij zich sterk voelen in hun rol als opvoeder. Echter, de grootte van de steekproef is beperkt, waardoor geen sterke conclusies kunnen worden getrokken voor de gehele populatie van de familiescholen. Tegelijkertijd vallen, in de kleine steekproef, belangrijke verschillen op: met veel leerlingen in de klas en hun ouders kan het goed gaan, maar er is ook een aantal leerlingen en thuissituaties met een lagere mate van welbevinden. Na de inventarisatiefase zijn in de evaluatiefase kwetsbare groepen met een achterstandssituatie een belangrijk thema gebleven in de diverse focusgroepen met scholen, diverse pedagogisch-didactische partners en de ouders en kinderen.

5.1.3 Hoe vindt de uitvoering van het AFS-programma plaats op de familiescholen gericht op leerlingen?

Alle scholen hebben zich gericht op talentontwikkeling van leerlingen door een nieuw aanbod te introduceren in aanvulling op het reguliere curriculum (o.a. wetenschap, techniek, drama, dans, robotica, programmeren, muziek, schaken, kickboksen, beeldende vorming, kunst, koken, moestuin, yoga en mindfulness). Het doel van dit aanbod is om de kennis en leefwereld van leerlingen te vergroten, en om hen te helpen ontdekken wat hun talenten en interesses zijn. De frequentie van deze activiteiten varieert sterk (soms dagelijks, soms wekelijks of maandelijks). Enkele scholen hebben ook ingezet op extra lessen voor de basisvaardigheden (rekenen, taal).

5.1.4 Hoe en in hoeverre worden de activiteiten gericht op ouders gerealiseerd?

Een meerderheid van de familiescholen heeft wekelijks of maandelijks thematische bijeenkomsten georganiseerd voor de ouders/opvoeders van de leerlingen. Daarnaast bieden de meeste scholen ouders informatie en ondersteuning bij diverse hulpvragen op pedagogisch of financieel vlak en bij gezondheid, soms met inzet van een externe specialist die op vaste momenten in de school aanwezig is (bijvoorbeeld met een wekelijks inloopspreekuur). Ook toeleiding naar voorzieningen en hulpverlening, onderwijs in de Nederlandse taal en loopbaanbegeleiding zijn op enkele scholen onderdeel van het ouderpakket. Een klein aantal scholen heeft in het begin van het project aangegeven een familieloket/servicepunt te willen

instellen (de naam wisselt per school), waar ouders onder meer met financiële vragen/problemen terecht kunnen.

5.1.5 Hoe en in hoeverre worden de activiteiten gericht op samenwerking tussen ouders, school en de wijk gerealiseerd en welke veranderingen in de samenwerking zijn zichtbaar na de start van AFS?

De familiescholen hebben bij het aanbieden van de activiteiten samengewerkt met diverse instanties uit de wijk/stad (in totaal 35 instanties, waaronder Studiezalen, GGD, Talententent van Dynamo, Rode Loper en Meervaart Theater), die een aanbod verzorgen in taalstimulering, huiswerkbegeleiding, sport, kunst, cultuur, muziek, energie, voeding, gezondheid, religie en ook opvoeding, hulpverlening en onderwijsontwikkeling. Ook is samengewerkt met de voorschool. In de meeste gevallen was er vóór de AFS-subsidie nog geen samenwerking tussen scholen en de betreffende instanties uit de wijk en deze zijn na het nieuwe familieschoolbeleid tot stand gekomen.

5.1.6 Welke veranderingen zien sleutelfiguren bij de leerlingen van de scholen?

De familiescholen geven aan dat zij zien dat de aanpak bijdraagt aan het vergroten van de leefwereld van leerlingen en deelname aan nieuwe activiteiten, zowel in als buiten de school, waar ze zonder deze aanpak waarschijnlijk niet mee in aanraking zouden zijn gekomen. De gedachte is dat door de leefwereld van leerlingen te vergroten ook de kansen van leerlingen groter worden. Volgens enkele scholen is ook extra socialisatie van kind en ouders een opbrengst, omdat leerlingen met hun ouders met verschillende achtergronden elkaar meer hebben ontmoet door de familieschool.

Zowel de ouders als de kinderen bij de meeste scholen herkennen dat de activiteiten hebben bijgedragen aan het vergroten van de leefwereld. Ouders benoemen dat de leergierigheid van hun kind is gestimuleerd. Een aantal leerlingen noemt als belangrijke opbrengst dat zij nieuwe, niet-schoolse vaardigheden hebben geleerd (bijv. koken, debatteren, een nieuwe sport). Sommige ouders koppelen dit aan de verwachting dat hun kinderen later meer kansen zullen krijgen in hun schoolloopbaan.

5.1.7 Welke veranderingen zijn zichtbaar bij de gezinnen van de scholen?

De familiescholen dragen bij aan verbinding op verschillende dimensies en tussen verschillende actoren. De relatie tussen ouders en de school is dankzij de aanpak verbeterd, geven veel scholen aan, en dit werd zichtbaar vanaf het tweede jaar van de Amsterdamse Familieschool. Het schoolteam was meer begripvol en uitnodigend richting ouders en de relatie is meer in balans met tweerichtingsverkeer (bijvoorbeeld in het eerste oudergesprek vertellen de ouders

– en dus niet de leraar – over het kind). Voor sommige ouders is er, vanuit de verbeterde relatie met ouders, een brug geslagen naar (de verwijzing naar) externe instanties.

Gedurende de looptijd van de subsidie groeide het bereik van de aanpak van scholen om gezinnen met armoedeproblematiek te helpen. De betrokken professionals zien waardevolle opbrengsten (o.a. gezinnen zijn geholpen met het krijgen van basisvoorzieningen als een bed, schoolspullen, kleding en maaltijden). Enkele scholen zien dat ouders een stap hebben gezet in hun loopbaanoriëntatie. Het ouderbereik wisselt wel en was soms zeer laag waardoor ouderactiviteiten (sportlessen, taalcurssussen, koffieochtenden) zijn beëindigd: niet alles bleek even succesvol.

Ook de ouders benadrukken de goede relatie met en betrokkenheid bij de school, al kunnen zij niet aangeven of dit na en door de Amsterdamse Familieschool is versterkt. De ouderbetrokkenheid heeft ook geleid tot meer positief contact tussen de ouders. Bij alle acht scholen is door de ouders aangegeven dat de school gezinnen goed helpt bij armoedeproblematiek. Ouders geven bijvoorbeeld aan dat zij, of ouders die zij kennen, via de school zijn geholpen met het krijgen van maaltijden, fruit, kleding, laptops, taal cursus, bijles, sportlessen en meubels als een bureau of bed voor zichzelf en/of hun kind, facilitering bij kamp, schoolreisje of andere excursies en/of financiële zaken, zoals het aanvragen van een stadspas of het invullen van belastingpapieren. Ouders zijn positief over dit aanbod, omdat veel ouders zich niet bewust zijn van de mogelijkheden en voorzieningen, en omdat het aanbod helpt stress te verminderen. Dit gaat dus over de behoeften van ouders als individuele burgers.

De familieschool-aanpak heeft ook gezorgd voor meer verbinding tussen de leefwereld van leerlingen thuis en de leefwereld op school, aldus meerdere scholen. De leerlingen van elke school laten zich positief uit over de ouderbetrokkenheid en geven aan dat dit goed is voor leerling en ouders. Voor de leerlingen uit het voortgezet onderwijs geldt dat zij merken dat ouders door een uitgebreid mentoraat beter op de hoogte zijn van wat er op school gebeurt, waardoor men makkelijker praat over school en ouders thuis beter kunnen helpen.

Overigens, het coachingstraject – geïmplementeerd bij een klein aantal familiescholen – wordt apart geëvalueerd; een publicatie hierover is begin 2024 gepland.

5.1.8 Hoe hangen de veranderingen op school-, kind- en gezinsniveau (zie hierboven) met elkaar samen: welke patronen worden zichtbaar?

Na een vaak moeizame opstartfase is gaandeweg een positieve trend zichtbaar geworden in de uitvoering van de familieschool volgens alle betrokkenen. De moeilijke opstartfase is voor alle scholen deels te wijten aan de schoolsluitingen tijdens de coronapandemie, maar komt bij een deel van de school ook rechtstreeks voort uit andere problemen die te maken hebben met de invoering van het AFS-project zelf. Het bereiken van de ouders en de ouderbetrokkenheid zijn later, vanaf het tweede jaar, versterkt. Alle scholen willen, na de drie jaar, de AFS-aanpak

breder inzetten en borgen in de school. Deze verduurzaming is mogelijk door een breed draagvlak bij betrokken leraren, ouders en samenwerkingspartners. Voor de nabije toekomst noemen de betrokken familiescholen nog wel de wens tot meer samenwerking en kennisdeling tussen scholen voor primair onderwijs en voortgezet onderwijs en het breder inzetten van de ontwikkelde aanpak. De leerlingen zijn enthousiast over de vele activiteiten, maar gaven aan meer inspraak te willen hebben in het aanbod op hun school.

Belangrijke succesfactoren die naar voren komen zijn, kort samengevat, het creëren van draagvlak onder leraren, ouders, leerlingen en externe partijen, toegankelijkheid van de school en activiteiten voor ouders, een vast aanspreekpunt als brug tussen school en ouders, samenwerking met een bekende organisatie uit de wijk en het betrekken van een groep meertalige ouders die makkelijk met andere ouders communiceert. Verder is belangrijk dat er een goede en stabiele projectleiding is die verbindend werkt en de doelen uit het plan bewaakt, samenwerking in een netwerk van andere familiescholen en/of externe partners ('Dat je niet alles op een eilandje doet'), gekoppeld aan een zorgvuldige selectie van partners die goed passen bij de school, professionalisering van leraren en teams bij het complexe werken aan kansengelijkheid. Ten slotte is een vroege start vanaf de voorschool genoemd als succesfactor.

Ouders noemen als succesfactor onder andere regelmatige updates (via nieuwsbrief en ouderapp) en communicatie waar er goed naar hen geluisterd wordt en er vertrouwelijk wordt omgegaan met gedeelde informatie. Toegankelijkheid en kansen(on)gelijkheid blijven aandachtspunten voor de ouders, die nog ruimte voor verbetering zien (bijv.: leerlingen in sommige gezinnen hebben minder hulp bij huiswerk, participatie van alleenstaande ouders bij activiteiten, twijfel over een gelijke aanpak bij het schooladvies).

De risicofactoren die expliciet zijn genoemd, zijn: tekort aan personeel, ruimte en/of tijd en daarnaast wisselingen in schoolleiding en team. Ook de pandemie en schoolsluiting is uiteraard als risicofactor benoemd. Ouders benoemen als risicofactor dat er te weinig bijeenkomsten voor en contact met ouders is georganiseerd (bijvoorbeeld: te weinig koffieochtenden; op een voortgezet onderwijs-school: enige contact is het tien-minuten-gesprek). Specifieke risicofactoren voor participatie en armoedeproblematiek is het ervaren van stigma door de ouders. Het vragen van hulp vraagt om nadere aandacht bij het voortgezet onderwijs, omdat hier voor ouders niet altijd duidelijk is of en waar zij om hulp en advies kunnen vragen. Ouders benadrukken het grote belang van om hulp vragen zonder dat dit zichtbaar is voor anderen.

Succesfactoren voor de borging in de school is het draagvlak in het schoolteam maar ook bij ouders: het is belangrijk dat men eigenaarschap deelt met meerdere personen in de school en deze integreert in het schoolbeleid. Een praktisch aandachtspunt is een draaiboek. Een vraag die nog naar voren kwam tijdens het lopende onderzoek was of de gemeentelijke

subsidie wel of niet zou worden gecontinueerd; deze vraag is inmiddels beantwoord door de gemeente en alle scholen zijn inmiddels geïnformeerd.

5.2 Discussie

Bij elk onderzoek gelden beperkingen en dit geldt ook voor deze studie, die wordt gekenmerkt door een intensieve voorbereiding in het voortraject, een lange looptijd en een brede focus bij een heterogene groep van scholen met elk een eigen aanpak binnen het AFS-programma. In de eerste gesprekken tussen onderzoekers en gemeente en het eerste onderzoeksontwerp was het de wens van de gemeente, en de betrokken gemeentelijke afdelingen Onderwijs, Jeugd en Zorg (OJZ) en Werk, Participatie en Inkomen (WPI), dat één familieschool diepgaand zou worden onderzocht, omdat deze aanvankelijk een bijzondere plaats innam binnen de PIEK-aanpak en daarmee ook binnen het onderzoek. Flankerend onderzoek zou plaatsvinden bij de overige familiescholen. Vlak voor de start van het onderzoek was er een koerswijziging waarbij negen andere scholen (7 basisscholen, 2 vo-scholen) op een vergelijkbare manier met zowel kwantitatieve als kwalitatieve metingen moesten worden onderzocht binnen het onderzoeksbudget. Er is gaandeweg het traject ervoor gekozen om op alle scholen één gelijkwaardige aanpak te hanteren bij de evaluatie en focusgroepen met alle betrokkenen waren hierin leidend. De uitvoering van het onderzoek op de verschillende scholen bleek soms weerbarstig door een aantal factoren (bv. geen of wisselende AFS-coördinator, moeizaam contact krijgen, weerstand tegen het onderzoek, corona-perikelen en de lockdown die contact met de ouders ernstig bemoeilijkte, in het begin van het project was voor enkele scholen de AFS-aanpak nog niet van de grond gekomen). Eén van de negen deelnemende scholen is, zoals gezegd, om logistieke redenen uitgevallen. Deels samenhangend hiermee, de kennis over de AFS-aanpak in het voortgezet onderwijs is nog onderbelicht.

Causale verbanden van het Amsterdamse Familieschool-programma op het welbevinden en/of de ontwikkeling van leerlingen en hun ouders konden niet worden aangetoond in dit onderzoek. Het aantonen van causale verbanden vraagt niet alleen om een andere onderzoeksopzet maar ook om een meer gestandaardiseerde interventie. Bij de start van het AFS-project is er met de betrokken scholen, binnen een richtinggevend beleidskader, ruimte gecreëerd voor elke school om hier op een eigen manier een concrete invulling aan te geven. De soms weerbarstige praktijk en de verschillende uitgangssituatie per school maakte dat niet alleen de projectplannen maar ook de uitvoering in de praktijk veel vrijheidsgraden laat zien tussen de scholen. Terugblikkend op de drie schooljaren zijn er niet alleen verschillen tussen, maar ook *binnen* de scholen, doordat programma's zich ontwikkelden in een dynamische schoolcontext. De Amsterdamse Familieschool is daarmee niet één scherp afgebakende interventie met identieke doelen en een eenduidige werkwijze die zich goed leent voor een effectonderzoek.

Soms was het moeilijk om aan te geven welke activiteiten specifiek zijn ontplooid in het kader van de AFS-aanpak (anders gezegd, welke activiteiten zouden niet zijn gerealiseerd zonder het familieschoolbeleid?). Wel zijn in het onderzoek de verschillende schoolpraktijken

gevolgd waarin de sleutelfiguren (de betrokken professionals, ouders, leerlingen) hun ervaringen uit de eerste hand hebben gedeeld met de onderzoekers. De deelnemers konden zowel succes- als risicofactoren benoemen op basis van ervaringen op de eigen school. Het onderzoek brengt zo factoren in beeld op basis van de ervaringen van pedagogische professionals uit de school en de wijk, de leerlingen en de ouders.

Hierbij is het belangrijk te realiseren dat niet alle ouders zijn betrokken in de steekproef van de focusgroepdeelnemers: ouders die niet of nauwelijks op school komen, participeerden niet in de focusgroepen en hun mening is daarmee niet gehoord. De enquête laat zien dat ook niet alle ouders de school als een plek zien om over opvoeding te praten; er zullen ouders zijn die geen behoefte hebben aan AFS-activiteiten, maar er zullen op elke school ook ouders zijn voor wie bepaalde AFS-activiteiten wel heel belangrijk kunnen zijn en die nu nog niet deelnemen. Belangrijk aandachtspunt is: hoe bereik je die ouders die nu (nog) niet bereikt worden en hoe neem je ook hun behoeften mee om tot een optimale AFS-school te komen? De ouders die aan de focusgroepen deelnamen geven in elk geval aan dat het bereik van AFS buiten 'het standaard groepje ouders' lastig is, terwijl de familieschool bedoeld is voor alle gezinnen. Ouderbetrokkenheid realiseren voor alle ouders blijft daarmee voor de komende jaren voor alle AFS-scholen een belangrijk aandachtspunt. Ouders noemen in dit kader koffieochtenden die soms door de corona-crisis of ruimte-tekort niet (meer) bestaan; belangrijk is om dit soort laagdrempelige activiteiten (weer) te (blijven) organiseren en deze ook in te zetten om bepaalde onderwerpen (zoals armoede/schulden) bespreekbaar te maken. Het is daarbij van belang na te denken hoe bij deze bijeenkomsten zoveel mogelijk ouders bereikt kunnen worden. Belangrijk is dan ook om ouders te betrekken bij het peilen van de behoefte voor bepaalde bijeenkomsten en bij het organiseren van activiteiten. Daarbij kunnen ouders vanuit bepaalde doelgroepen eventueel ook als brug kunnen worden ingezet om de 'nog niet bereikte' ouders te bereiken (bv iemand die de eigen taal spreekt, de culturele gewoontes kent etc). Een ander belangrijk punt is dat het onderzoek soms lastig uitvoerbaar bleek door o.a. wisselende AFS-projectleiders en de coronacrisis waardoor veel scholen de AFS-aanpak maar ook het onderzoek daarnaar in eerste instantie niet goed van de grond kregen; de prioriteiten lagen in deze periode logischerwijs anders. Dit zorgde er bijvoorbeeld voor dat bepaalde geplande activiteiten tijdens de focusgroepbijeenkomsten nog niet hadden plaatsgevonden, waardoor deze in die eerste fase ook niet goed konden worden besproken.

De eerste groep AFS-scholen die de afgelopen jaren onderzocht is kan lering trekken uit de eigen ervaringen, maar ook uit die van andere familiescholen. Voor de nieuwe familiescholen geldt dat zij hun voordeel kunnen doen met de leerervaringen van hun voorgangers, waarbij ze bovendien kunnen letten op specifieke doelen voor een doelgroep, geplande activiteiten en/of de lokale context. Dit laatste sluit aan op de wens van de familiescholen om meer te willen samenwerken en ervaringen en praktijkkennis en te delen.

Referenties

- Conger, R. D., & Brent Donnellan, M. (2007). An interactionist perspective on the socioeconomic context of human development. *Annual Review of Psychology*, 58(1), 175-199.
- Fukkink, R., & Oostdam, R. (red.) (2016). *Onderwijs en opvoeding in een stedelijke context; Van startbekwaam tot stadsbekwaam*. Bussum: Coutinho.
- Fukkink, R., Otterloo, S. van, Cohen, L., van de Wouden, M., & Zijlstra, B. (2016). *Verschillende stadsdelen, verschillende schoolloopbanen?* Amsterdam: Kenniscentrum Onderwijs en Opvoeding.
- Hoex, J., Vlaardingebroek, S., Balledux, M., Speetjens, P., & Vink, C. (2022). *Opgroeien doe je samen; Bouwen aan een stevige pedagogische basis*. Utrecht: Nederlands Jeugdinstituut
- Kennisrotonde (2018). *Is een verlengde schooldag ingevuld met niet-reguliere basisschoolvakken effectief voor verbetering van de taalontwikkeling, de sociaal-emotionele ontwikkeling en/of brede ontwikkeling van leerlingen op basisscholen met veel gewichtenleerlingen, en wat is het minimale benodigde aantal uur daarvoor?* (KR. 465). Den Haag: Kennisrotonde.
- Werfhorst, H., & van Hest, E. (2019, red.). *Gelijke kansen voor de stad*. Amsterdam: Amsterdam University Press.
- Wildeboer, J. M., & Hoff, S. (2016). *Een lang tekort; Langdurige armoede in Nederland*. Den Haag: SCP.
- Van Yperen, T., Veerman, J. W., & Bijl, B. (2017, red.). *Zicht op effectiviteit: Handboek voor resultaatgerichte ontwikkeling van interventies in de jeugdsector*. Lemniscaat.